קבלה · ספרי קבלה נוספים

מטפחת ספרים

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מטפחת ספרים

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מטפחת-ספרים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 16
פרק ג 18
פרק ד 23

פרק א

הנה כל עצם ספר הזוהר, קדוש הוא כעצם השמים לטוהר, דבריו נכוחים למבין (במקום שמדבר בסודות התורה בחידות עמוקות וברמזים של רזים עליונים, לשונו סתום וחתום באלף עזקאין, לא איתי אנש על יבשתא די מלת מלכא דעלמ"א (שהעלים מבריותיו) יכול להמרה, אלהן די רוח אלהין קדישין גביה) אך מאחר שנכשלו בו פושעים, ושבו אבני שיש טהור בקצת מקומות, לאבני נגף אל העקשים החטאים ומתנקשים בנפשותם לילך אחר ההבל, לקשור חבל (חבלי יולדה יבואו להם) בחבל, לדלות מים מכזבים מי המרים המאררים מבאר זרה נכריה, להשקות מהם ע"ץ (עוון צבי) פר"א אדם לעשות ממנו ביה יד גרזן לכרות עצי לבנון ולברוא משחיה לחבל, כאשר הראית לדעת בספר שבט לגו כסילים, ובספר הקנאות הראינוך כמו כן, שכל טעותם תולין באילן גדול רעיא מהימנא (עם שבאמת הוא להם משענת קנה רצוץ - לרצץ מוחם ובא בכפם ונקבם, וקורע סגור לבם, כתולעת לקיקיון, וכחורב בציון). ששב להם רועה רוח ר"ל, כאשר החל להיות גבור ציד באר"ש נכריה, ש"ץ שר"י שהמריד את כל העולם על בוראו, ומלא דבריו נביאו, השקרן העז פנים העזתי שר"י.

כל קלקלתם תלו בספר הזהר ורעיא מהימנא ותקוני זוהר, שמצא השטן מקום להטעותם, אחר שהקשו את רוחם, ללכת אחר שרירות לבם הזונה, אחרי אלהי נכר ומאת ה' פונה, וכאשר בשכבר גרם העוון ע"י חיון שר"י, לתת יד לפושעים ופתחון פה לזולתנו לרדות בנו להתלות בקורי עכביש שארג לו מהם בגד בוגדים התועב הלז.

ומה גם עתה נדפס עוד בפומבי גלוי לכל העמים, על ידי המשתגע מעגרלין מפפד"מ המחזיק ביד אחר כיוצא בו, המתראה יהודי, ואומר לנוצרים בחשאי שגם הוא מתנצר על פי ספר הזוהר, בפיו היתה שומה.

וכן קורא זה הערל וטמא לרשב"י נוצרי בפירוש כמה פעמים אוי לעינים שכך רואות, כל זאת באתנו מן שורש פורה ראש ולענה אייבשיצר המי"ן הרע, הצר שאינו שוה בנזק מלכו של עולם, והשחיר פני הגולה בנכליו, כמעט קט אבדה האמונה על ידו, ויסודי התורה עשם כצל כולם, ואשר טפחו ורבו גדלו והצליחו בתורה ומע"ט הסית והדיח האויב כלם.

וככה שמעתי מפי התורני רא"פ יושב אהל בה"מ דק"א (זה האיש ניסת ג"כ משונא הדת הנ"ל תר"ו. עודנו בפראג פתה אותו בחלק לשונו ידיחנו, גם כתב אליו דברי פיוס להתרצות להיות מאנשי כת ארורה שלו) שבהיותו לומד בישיבת הג"מ מהר"א ברודא בפראג, אירע שהתועב האפיקורוס המפורסם בעולם, הארור חיים מלאח שר"י, גבר

נתעב ונאלח, בהיותו אז בווינא, כתב להרב הלל שישלח לו אנשים חכמים מסוימים ידועים אשר להם יד ושם גם בחכמת הקבלה, שיתווכחו עמו על דבר אמונת ש"ץ, וכן עשה הרב ע"ה ראש ישיבה הנ"ל, ושלח לווינא שנים מהמובחרים שבישיבתו, חריפים ובקיאים גם בספר הזהר ובקבלה, הלא הם החסידים מופלגים כמהר"ר יונה לנד סופר וכמו' משה חסיד ע"ה, המה נסעו שמה, ויבואו אל המין המופקר הנ"ל, וישבו אתו ימים אחדים או שבועות שתים, והונה אותם במינות דמשכא, ולא ידעו להשיבו דבר, אבל אמרו נקח מועד בשובנו לביתנו לאהלנו אז נעיין בדברים ובראיות שהביא להם מספר הזהר לקיים אמונתו השקרית. ויהי כשובם אל מקומם לפראג ובאו אל רבם (השולחם) בפחי נפש, חרה לו מאד כי לא מצאו מענה וירשיעו (לא את אויב) את עצמם כי לא שמו רסן בפי אויב ה' ולא ידעו מה להשיב לאפיקורס מיד בלי איחור, שלה יתפאר עליהם לאמר שנצח לחכמי ישראל, שרים עצרו במלים.

בכן גזר הרב עליהם לקחת להם פנאי מיד, ולעיין היטב, בדברי תעתועים שצייר להם המין רשע ערום, ואומן לאחוז את העינים (וכן סיפר לי אדם הגון שהיה מכירו וראה אותו בברלין, שגם שם הסית והדיח רבים אחר אמונתו הכוזבת, ובמשאות שוא ומדוחים היה מראה לבני אדם כאילו כתוב בזוהר בפירוש להאמין בש"ץ שר"י, ונדמה להם לפי שעה קלה כאילו כן הוא.

(ובאמת נהפוך הוא, כי אמנם התועב הארור בעל צוא"ה וסיעתו המודחת, כל שלחנות מלאו קיא צואה רותחת, מצויירים בספר הזהר, וברעיא מהמנא בכמה מקומות, בגוונים שלהם בדיוק גדול, ומשוח בששר, בדמותם וצלמם הנבזה באופן נפלא באמת וישר, כאשר הראינו לעיין כל בספר הקנאות במראה ולא בחידות, במזבח גדול למראה למופת ולאות)

ובצאתם מאת פני הרב וחזרו לעיין בספר הזהר ולחקור עוד אם כנים הדברים, אז עיינו היטב בעין יפה, ומצאו שרוח עועים התעה אותם, לא ראו כל תמונת אות, מאשר דמו בתחלה, על פי הסתת והשאת הנחש ערום בחלק שפתיו נוטפות מ"ר עובר שקר דובר (ולצבוע לשונות של אר"גמן ספר הזהר בצבע שאינו מתקיים, ובכוונים מזויפים מגונים) - והטיל הרב עליהם לישב ולהתבודד בעיון זה בלבד לא יתערבו עם שונים, ואל יעסקו בדבר אחר, ושלא יזוזו משם עד אם כלו המלאכה - לחסום פי הקוסם קסום, ולמצוא די ספקם תשובת באנשי און, כי נפשו של הרב החסיד החריף הנ"ל התופס ישיבה מרה לו, על הדבר הזה, כי לא נמצא איש נותן חכה בפה טמא הנ"ל, והוא ז"ל לא היה בקי בחכמת האמת, כל עסקו היה בחדוד הלכה גפ"ת, ועל פי גזרתו פנו הלומדים מופלגים

הנ"ל מכל עסקיהם ומלמודים אחרים, ישבו ועיינו כמה שבועות או ירחים, ומצאו כל טענותיו של המין תוהו הבל ורעות רוח ישאם, כזבים חצובים מבור כסיל רשע ומלבו הוא בודאם, אז שמח הרב החסיד. וחזר לגזור גלות על ר' משה חסיד שישים לדרך פעמיו לארץ איטליא, לפרסם הדבר, כי הוגד לו ששם נמצאו כמו כן פושעי ישראל מכת הארורה של ש"ץ שר"י, ולקבוע שם בדפוס דברי תשובות באנשי און האפיקורסות הלזו.
וכן עשה החסיד מהר"מ כאשר צוהו רבו, וקבל עליו טלטול הקשה, והרחיק נדוד אל ארץ רחוקה הנ"ל, לקיים גזרת רבו ולעשות סייג לתורה, ולקץ ימים אחר שעשה ציר נאמן שליחותו, חזר אל רבו בשמחה, וקבלו בסבר פנים יפות ושמח בו שמחה גדולה, אלה הדברים סח לי התורני הנ"ל, אך לא ידע שום דבר פרטי מטענות המין המקולל הנ"ל - כ"ש שנעלם ממנו כל עיקר תשובתו של רמ"ח הנ"ל, מה טיבה, ואם באה בדפוס אם בשם פרטי נקבה.
אכן מטענותיהם של הטמאים לנפש אדם חלל רשע שץ שר"י, שבפדאליע הנ"ל, המוזכרים בספרי שבט מוסר הנ"ל (שם חצבתי בנביאי הבע"ל הרגתים באמרי פי) נדע שהם מדברי התועב הלז, כי ידוע ששאבו ממקור הזוהמא הלזו - אבי אבות הטומאה של צואה רותחת מקור משחת, ארסו של נחש זקן זה שוקע ומפעפע באותו מחוז זה כמה שנים, ואחריו החזיק בידם ארור כיוצא בו (דבהפקרא ניחא ליה) בכתבי מינות הידועים, שחבר להם בפראג כמפורסם, לא ידע שבעה, מלבלוע צואת ש"ץ שר"י וחלאת ברשע, מוקש ארס רשע קודש ילע, כלבא בכנפיה גליל"י צאת האדם בליעל בלע. והראיתי בעו"ה בספר שמוש גדול הנ"ל, שהם מאין ופעלם מאפע.
עתה אמרתי לא טוב הוא ספר הזהר מנחש הנחושת שעשה מרע"ה, להביט על ידו אל האלהים, ואחר שראה חזקיהו המלך שיצאה ממנו תקלה לדורות, שהביטו לנחש מוחש מוכחש, עמד וכתתו להפיק רצון מאת ה', והודו לו.
אף כי חס לזרעא דאבא לכתות בלי חמלה, אפילו קצה חלק קטן ממנו, אף לא אות ומלה (כל שאפשר לקיימו אפי' בדוחק) כי קדוש הוא הספר ומחברו, יהיה מי שיהיה. ביחוד שנראה בעליל, שהחזיק בידינו יסודות תורתינו הקדושה, אף הפליא עצה הגדיל תושיה, להאדיר ענפיה, לפאר פוארותיה להשקות יונקותיה ממים חיים נוזלים מן לבנון, הוא ירה אבן פנתה, הרבה הודה והדרה ובנה לה חומה בצורה, ובית גניזה לשמור בתוכו את כל חוסן יקרה, בפרטות להזהר אפילו בכל דקדוקי מילי דרבנן מי כמוהו מורה, אין צריך לומר בגופי תורה, החמיר יותר מאד, יתר על כל מה שנמסר לנו בתלמודנו הקדוש חמדת ישראל, על כן אחזתיו ולא ארפנו, רק לדבר דברי הוצרכתי, מה שאמרתי מאז

בספר השבט, שנמצאים בתוכו מובלעים דברים לא שערום אבותינו והוספות מזויפות ופניהם רעים, וחזי גברא דפרע אנא, מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, לא הבטחתי על שקר.

אבל אין ספק אצלי כלל, שעם כל שבחו של ספר הזוהר, הנה לא נמלט מבוא אל קרבו דברים אשר אין להם שחר, אולי הסופרים מעתיקי הספר בחשאי, המה שתו עליו נוספות, סיגים מצופות, על חר"ס (ולא יזרח) וירח הקבלה לא יגיה אורו, ונקראים ע"ש ספר הזוהר בזיוף. ובאמרי שהן מזויפות, אין כוונתי לומר שהן פסולות לבוא בקהל ה', כמטבע מזויף בשקר מוחלט, חלילה לי מה' מחדל ללמד על כל הנמצא בו זכות, ככל אשר תשיג יד האפשרות

(חוץ משנים שלשה גרגרים פרט בלשון ומלה, שלא מצאת ידי די התנצלות ואמתלא, אחר שחזרתי על כל צדדים למצוא פשר דבר, להסכימם עם המותר בפינו ובלבבנו, ולא מצאתי לישרם בשכל ובמבטא, אותם בלבד הסכמתי שראוי להסירם מן הספר, ולא לעיולי פילא בקופא דמחטא, כדי להניח התקלה בפני כל איש שוגה ופתי, כי לא רבים יחכמו, וגם אשר נשיא יחטא, כאשר ארשום אותם במקומם כשאפגע בהם, בעברי בין בתרי הספר הקדוש, רק ר"ל שאינם דברי המחבר העצמי למבראשונה, כי אמנם ממקור ישראל היו כולנה, אלא שהן מאוחרים בזמן ובמעלה, ולא נודע מתי ועל ידי מי חוברו יחדו הנה.

אשר על כן אין חיוב החלטי להיות משועבד האיש הישראלי (בן חורין העוסק בתורה לשמה הנאמן לאלהיו, ומובטח שמגלין לו רזי תורה אמתיים) לקבל עליו אחריותם, לגזור היותם כולם אמיתיים מוחלטים כנים ונאמנים בלי הרהור ופקפוק בעולם.

שאפי' חבור הזוהר עצמו, כל עיקר לא חברו רשב"י התנא אף על פי שמיוחס אחריו ובשמו יכונה, (כמו שארע בכמה ספרים קדמי קדמונים ואת אחרונים לרוב) אלא תלמידי תלמידי תלמידיו, עשאוהו קבצוהו וחברוהו בלי ספק, כמו שהרגיש כבר בספר יוחסין הדווקן (ומ"ש שם, שחיבר ס' שנה אחר מותו של רשב"י, נראה לי טעות הדפוס הוא, וצ"ל ש' (במקום ס') ור"ל שלש מאות שנה אחר זמנו של רשב"י האמיתי תנא דמתניתין. זה מוכרח וברור אצלי בס"ד.

עיינתי עוד בספר יוחסין והבנתי שאין כוונתו בהודעת זמן הנ"ל, רק על חבורי המשנה ספרא וספרי על אלו החבורים בכלל אמר שנעשו ש' שנה אחר מותו של ר"ע, וזהו האמת לכן א"צ תיקון)

מכל מקום הרי היא כאילו עשהו רשב"י, מאחר שממנו יצאו כבושים הללו בתחילה, ונשתלשלו ונתגלגלו ליד האחרונים, כדין נקרא על שמו (וכך הם ודאי כמה ספרים קדמונים שלנו, נקראים באופן זה על שם האיש, שהיה סבה רחוקה להם, כמו שנראה מפר"א וזולתו)

או הוא ע"ד שאמר ר"ע לרשב"י בקשת להחנק, התלה באילן גדול, כך אולי ראה מחברו זכות לעצמו שרשאי לתלותם ברשב"י כי היכי דלקבלוהו מניה. ועל דרך שמצינו עוד בתלמוד ראה רבי דבריו של פלוני ושנאן בלשון רבים. וסתם מתניתין ר' מאיר :

אך את זה אני אומר בטח, איך שיהיה, נבלעו בחבור הלז דברים רבים ממחברים אחרונים מאוחרים מאד, אע"פ שלא שער את זאת זולתי עד היום, כאשר אברר בעז"ה, ואערוך ראיותי העצומות לפני כל יודעי דת הספרים ודין החבורים, ובאמת לבי יחיל בקרבי זוחל ורועד, לגלות הדברים האלה נעורר עלי עוד מדנים אחר שבעונות הרבים אין אמת בארץ פנה לימין ואין סומך, לשמאל אין סועד, ותהי האמת נעדרת כי לא בא מועד. ובלא זאת רבים קמים, פערו עלי בפיהם שאני פלגאה ח"ו לא לבד עם אנשים בדורי, אלא גם עם אותן שקדמו לפני הרבה דורות אשר קטנם עבה ממתני, ולא דבר בדוי ושקר מוחלט הוא זה, אבל האמת אמרו (נעשו חברים לנחש ולחבריו, שאמרו אמת ואבדו מן העולם)

ולדוגמא נאמנה, כי לא שמרתי עצמי מלריב עם ספר מורה נבוכים, עם היותו לפי המדומה חבור הרמב"ם הנודע שר וגדול בישראל קדמון, וכאשר הוא גם בפי קולמוסי תמיד לשם ולתהלה במקומות הרבה מחבורייי, ופעמים רבות נלחמתי בעדו בכל כחי, כאשר ימצא לרוב בספר לחם שמים, ובקונטרס בנין בית הבחירה, ובשאילת יעב"ץ ואגרת בקורת ובמור וקציעה, ועץ אבות, ובבית תפלתי, זולת הרבה מאד.

תיתי לי דכי שכיבנא נפק לאפאי הר"מ דמתריצנא שמעתא כוותיה בדוכתי טובא. (אך לא בכל מקום כי אם במקום שיכולתי לזכותו בדינו, לא נמנעתי להגן בעדו, וכשראיתי הדין נוטה לכשנגדו הוא הראב"ד, אז ג"כ לא נשאתי פני גדול לא מנעתי עצמי מללמד זכות על שכנגדי החולק עליו, לא כמדת איזה מחברים שנוטים תמיד אחר דעה גדול אחד להחזיק במעוזו בכל אופן). ולא זו בלבד, בהלכות ודינים עשיתי כזה וכזה, שאם הייתי כדאי הייתי אומר שהר"מ ז"ל הוא רבי, מאיר עיני בהלכה, אלא גם בדעות אמוניות בכל מקום שראיתי כחו יפה, לא פניתי אל רבים וגדולים המתנגדים, כאשר הראיתי לדעת במשנת כל ישראל יש להם חלק (עיין מעמד יום ראשון בבית אל שלנו (דר"ה). ועל מרגלא דרב (בבית ישראל).

ואפי' במה שנוגע ליסודות חכמת האמת (בענין כבוד נברא, אמרתי שהשיג האמת מדעתו, וכיון לדעת הזוהר אע"פ שחלוקין עליו הרמב"ן ובעה"ק שנעלמו מהם דברי ספר הזהר, כמו שג"כ כבר פרסמתי והודעתי לעיני השמש (יעוין בסולם יא"ב).

אך לבעל ספר מורה נבוכים לא יכולתי לישא פנים בזכרי, (בפרטות מ"ש בענין הניסים שבתורה ונביאים, ובמעשה מרכבה שבדה מלבו בעל ספר המורה והרכיבם עם חכמת מה חיצונית על דברת בני אדם בשאר דעות, אשר לא ממקור ישראל חוצבו), רעדה אחזתני, חלחלה מלאה מתני, על כן אמרתי בחפזי, כל האדם הקורא בשם הר"מ על חבור ספר מורה נבוכים, כוזב, שאינו המחבר הגדול בעל ספר הי"ד החזקה, כאשר גליתי דעתי בעלית המעשה.

וככה יש לי ריב עם שאר פלוסופי בני עמינו המשולחים, ועם רודפי הפשט אשר שלחו יד לשונם בדרז"ל ובאגדות הקדושות (בספר אם למסורת אשר לא יצא לאור עדיין) נכנסתי בתגר הרבה, לא ידעו במה יכשלו, ולא לי הריב כי לה', סעפים שנאתי ותורתו אהבתי.

וזה כל ישעי וכל חפצי כי לא יצמיח מעפר יעקב און, ולבלתי תתערב בינינו דעות חצוניות נכריות לא אירא מרבבות עם, ואדברה בעדותיו נגד מלכים ולא אבוש, ברוך מי שעשאני ישר (על כן קרא שמי גם ישראל) ממעי אמי הזכיר שמי יעקב, שמדתו אמת, והם כנויי יעב"ץ לייעץ ולקבץ פעלים בתורת אמת, ואשר שמו אמת וחותמו אמת, בו אבטח שלא לכבוש האמת אהובתי אני בתומי, קראתיה נעמי"י אף אם קראוה בני העולם מרה.

וכבר בימים קדמונים אמרו חכמים ראשונים אין אמת בארץ, וכן בפי' רז"ל, ליכא קושטא בעלמא, אף כי הכי השתא דאמסור עלמא בידא דטפשאי, אזלי בתר איפכא, קושטא לא קאי וקאי שיקרא, יציבא בארעא לא ובשמי שמיא כעור"ה, כמשל, הדיוט האומר האמת אין לו בית דירה, והרבה מרירות סבלתי בעבורה, כמעט נפשי קצה בחייה מפני רודפי שקר שהוא מיתתי, והאמת היא חיותי, לכן עד זקנה ושיבה לא אעזבנה, ויעבור עלי מה בתומתי החזקתי לא ארפנה, עד אגוע לא אסיר תומתי, כי לא ידעתי אכנה, והנה ידעתי גם ידעתי שאין לי לבטוח בחכמתי כי נבונותי, ולא בזרוע רבים שעמי הן אני לבדי נשארתי, פסו אמונים מבני אדם, והארץ חנפה תחת יושביה, מאת נביאי ש"ץ יצאה חנופה לכל האר"ש, כשלה ברחוב אמת ונכוחה לא תוכל לבוא, ונתקיים בי ממש מ"ש איוב תעבוני כל מתי סודי וזה אהבתי נהפכו בי, גם עוילים מאסו בי, אוכל לחמי הגדיל עלי עקב, שותי מימי נפשם בחלה בי,

ורואה אני פני הדור כפני כלב בוודאי (אף אם מעטים בני עליה יש, בטלים הם במעוטם, ולשונם לחכם דבקה, והארץ בוקה מבוקה ומבולקה) עבדים מבני כנען (שצוה את בניו אל תאמרו אמת) משלו בנו ותהי האמת נעדרת, אי אפשר להעלות על ספר כל מדת הכלביות הגוברת, ומתפשטת בזמן הלז (שהוא עקבות משיחא בלי שום ספק בעולם, אוי לדור שכך עלתה בימיו) לא לבד בצבועים הניכרים וידועים, כי גם במתראים צנועים, ורבים חללים הפילה, קטנים שלא כלו להם חדשיהם, עכשיו הנפלים נוחלים ומנחילים (וסימנך חכימין רפין ערטילאין דגשין) ובני קיימא עשירים יושביה בשפלים -נתקיימה נבואה ישעיהו ימשלו בם תעלולים, צדיק הוא ה' (על כן תקוה טובה לישראל להגיע מהר בימינו ביאת בר נפלי, וארץ רפאים תפיל ונק זה מהנפילים) ובעלי בתים עשירי המתכת כרובם עניי הדעת שוטים גדולים המה המושלים (הרודים בעם הדלים, וסכלים כמוהם, ובעלי הדעת ומשכילים, עניי הדומם דוממים הם, שמים יד לפה מאימת בעלי זרוע נעשו חרשים ואלמים אוממלים, כי עכשיו הוא זמן השועלים, שועלים קטנים מחבלים) אוהבי החנופה כשור אל טבח נפשם נמשכת נעשים כגומלים זא"ז אלה מחזיקים ידיהם של אלה לשבח כל מעשיהם, אף אם בדמי התועבות מתגוללים, והללו מעידים על אלו שאין כמוהם בחכמה וביראה ובמעשים גדולים:

ומכריזים המה בכל מקום שידם מגעת להעביר קול במחנה העורים ולהוציא שם לאלילים אלמים, למען יאמינו בהם, ויבטחו בכל דבריהם ועניניהם, אף אם יאמרו על ימין שמאל כו' ועל טמא טהור כו', בל יהרהרו אחריהם, וכנגדם יש אחרים מחכמי המתכות, המבינים בחרושת און של אלה המסכות, ומורי שקר נקעה נפשם מהם, היו לשחוק בעיניהם מלעיגים עליהם, אבל מתוך זה שמכירים בזיופם של אלו האלילים, מפקירים עצמם לגמרי, ומלעיבים גם במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו, דבהפקירא ניחא להו, ובילדי נכרים יספיקו, בחנות הזונות ובבתי קרקסאות וטיאטראות סוד ימתיקו, בקריאת ספרי חיצונים ודברי עגבים, מסכימים ומעריבים, בהם חושבים להשיג כל הצלחתם האחרונה, אין חכמים בעיניהם כמותם, ולא נבונים נגד פניהם דוגמתם,

בין שתי כתות אלה כנסת ישראל יושבת שכולה מבניה, וגלמודה מבוניה, והתורה הקדושה חוגרת שק היתה כאלמנה, ויחשבוה לזונה כי כסתה פניה, מהבלתי ראוים אליה, ויבואו עליה שלא כדרכה כבוא אל אשות הזמה וסוטות, והצריכוה בדיקה כולה ככלה שעיניה טרוטות, נדמתה בעיניהם לשפחה נחרפת לעבדי התופת, אם כן מה לי עוד לעצבי"ם ויגונים, להתערב עם שונים, וכבר רבת שבעה לה נפשי הלעג השאננים

הבוז לגאיונים, שתיתי מציתי כוס קובעת, מתת הקובעים אותי הייתי כשכור וכגבר עברו יין חמת תנינים מפני רשעים זו שדוני אכלוני ויכלוני מאנו הדעת.
ולמה זה אכנס בתגר, להיות חלילה איש ריב בספר הזהר הקדוש ח"ו, ומה בצע מה אועיל מחטאתי זאת, הלא זה ספר תולדות אדם גדול הוא, לא עשקני לא אכלני לא הממני, אדרבה הוא אור עיני ביראת ה' ובס"ת בו כל מעייני, אם לא כי חרפות חורפיך ה' נפלו עלי, ברצח בעצמותי, חרפוני צוררי באמור אלי כל היום איה אלהיך, קנאת ה' עשתה זאת וכיוצא בה, אם ח"ה הגדול עצור בעצמותי כלכל לא אוכל, במקום שאין איש, וארא כי אין מושיע, ואשתומם כי אין מפגיע, אדברה וירוח לי אף אם בזה לא יחשך כאבי, ודייני שהיתה לי נפשי לשלל, בכל הרעות המוצאות אותי, אשר הוכיתי בית מאהבי, תחת רדפי טוב ואהבתי את אדוני אבי שבשמים בכל לבבי, לא שמתי בשר זרועי, הרועה אותי לא אחסר, חסדו עם כל בשר, זרוע בשר השלכתי אחר גווי, והיה שארית יעקב וגו' אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם, בה' אצפה ואדע כי לא אבוש ה' קווי, באלהי אמת בטחתי, והאמת תשוקתי, האמונה ארוסתי, מבטן אמי אנחנה, אחמול עליה ולא אעזבנה, עשוקה, עד יצא כנוגה צדקה, גם כי ידעתי צדיק ה' אל אמונה, שהקים עלי אורבים ואויבים רבים לעת זקנה, לא עביד קב"ה דינא בלא דינא, אינני איש שהכל כופר (דומה לצבי קל לראש, הכרת פניו ענתה בו, אף בשגם הוא כבר מרת"א אייתי קיר"א (סך קירי פלסתר) דבק בבלייתא, בליתא דפרת"א למכפרי"ה בכלימ"ה דחבריה, דבק דבק באפיתיה, ולא בשקרוהו) ידעתי עוני וחטאתי נגדי תמיד עצמו מספר, אך חלילה לי מה לא במרד ולא במעל, לא כחשתי לאל ממעל, בו יתעלה אבטח, יחמר פדעהו וגו' מצאתי כופר, לצדיק רשע ותחת ישרים בוגד יפול בגומץ חפר לולי זאת כבר מזמן רב הייתי אפר ואפר, לכן לא יחרף לבבי מימי, אף אם גם עתה אחרי הניח לי ה' מכל אויבי מסביב הושיעני מפי ארי"ה מסובבו, ומקרני ראמים, ומזרוע רבים קמים, וגדולים ועצומים ממני מאד, היו כאין וכאפס אנשי מלחמתי אנשי דמים ומרמה וגו' דועכו כאש קוצים בשם ה' כי אמילם. היו כקש כולם.
אחרי כל זאת קם עלי שוטה כסיל ובער (ממשפחת הנערי"ם אב נער בן נער) בני נבל גם בני בלי שם ירוק ככרת"י כל חוטא ואשם פיהו יפער, בספר הקדוש הנפלא ונחמד בעיני כל רואיו ספר שמוש גדול, וכלי זיין עצם להלחם בו עם אויבי ה', מצא בו פגם שלא כיוונתי יפה [הערה ידעו ישראל אין צור כאלהינו, צייר גדול המציא לי סממנים בדוקים, סימנים ממוחים מרוקים להסיר הנזקים בטוח אני פריי יותן בעתו ועלהו לא יבול וגו' עלהו לתרופה, להתיר פה אלמים, אפילו שיחת ת"ח צריכה למוד, וכסיל לא יבין את

זאת, אטו בשופטני עסקינן, דעת שוטים אינה כלום, איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת לזה מזה, עיין ספר השמוש, ולא תוהו אמרו חכמים. כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ומגלים לו רזי תורה וידוע שכל עסקי בה לשמה, לשם גירוסין, גרסה נפשי לתאבה, בתורה דבקה נפשי לאהבה, אין חפץ לה' בכסילים, ולא יבינו כל רשעים רק המשכילים ע"כ הערה.] לצייר דמות צלם הטמא, נחש צפעוני בעל שלשה ראשים, למען ירחק ממנו כל אוהב נפשו ויזהר מנשיכתו, כסבור השוטה שיהא צורת בת קצב ערל, שבקי בה מאד, על כן גדל ויעשיר, דבוקה בו ככלב ומלפפתו עד יום מותו, לכן העז איש רשע בפניו ישונא דומה לכלב, חשב כלבתא, שלו העמדתי בספר, ושוטה אחד עושה שוטים רבים, במשמרה שניה כלבים צועקים, שן חורקים, עד לשונותיהם בפיהם יהיו נמקים, ידעתי גואלי חי בחנני כזהב תצא, נצרפתי בצירוף אחר צירוף לא בעשרה כי במאה נסיונות ויותר נתנסיתי, לא נסוג אחור לבי מימי, יהי כרשע אויבי וכעול מתקוממי, ה' העד הנאמן יודע לבבי הנאמן עמו הבוחן שרעפי, אם דבק מום בכפי, וכלבי כן פי, אמיתי בלי דופי, משרת יראי ה' החרדים על דברו, עבד לנוצרי בריתו ועדותיו, וחפץ להצדיק בריותיו, חבר לכל הולך ישר, דן כל אדם לכף זכות אם אפשר, עם חסיד יתחסד, עם עקש יתפתל וישם רגלו בסד, ואף אם עוזבי תורה יהללו רשע, לא יאמר לרשע צדיק אתה, הלא בפניו יענה כחשו, ושלם אותו בראשו, וככה יהיו כל הבוטחים בו ההולכים אחרי התוהו, כי שקר נסכיהם ויהיו כמוהו, כי לא אל חפץ רשע, ולא תהיה אחרית לרע, חלילה לאל מרשע, ידעתי כי צדק משפטיך ואמונה עניתני, ותהי זאת נחמתי ואסלדה בחילה, כי לא כחדתי אמרי קדוש, לא נתפסתי על דברים בטלים (עליך ה' נשאתי חרפה שברה לבי ואנושה, בחסדך בטחתי לעולם אל אבושה, ה' לעזרתי חושה)

ידעתי כי יעשה ה' דין עני, ואשר עמד לי בכל הצרות הרבות והרעות אשר מצאוני מנעורי עד היום הזה, ומלחמתי הכבדה שהטיל עלי בעל כרחי להאבק עם איש מלחמה מנעוריו עד עלות השחר, וזרח שמש צדקתי כציור צחר, וענתה בי ביום מחר, ולא לבד אשר אתי בבית בית מלחמתי, לעמוד נגד רבים קמים סביב שתו עלי.

עוד נקראתי לבוא לעזרת ה' בגבורים, לעמוד בפרץ רחב יאתיו חשמנים מני מצרים ופריצי כת ש"ץ שר"י, שקמו במחוז פאדליע, לקעקע בינת תורתנו, נם את זאת באהבה, קבלתי עלי לחובה, וה' היה עמדי והחזיק בידי, ונכת"ה קשת נחושה זרועותי, להשיבם על עקב בשתם ותשברנה זרועם, כקסת רמיה נהפכה קסתם, להלמות עמלים (לשוא) שלחתי ידי ומחצה וחלפה רקתם, ברוך אשר הראני כזאת, כי נשמדו מארץ פולין.

עם כל זה הרשעים כים נגרש השקט לא יוכל, ונגרשו מימיו רפש וטיט בארץ מעהרין ואונגרין, בסבת זרע מרעים הנער המשוקץ וואולף אייבשיצר חר"ו, אחר שברח מכאן כנבל וגורשו עמו כל כת הרשעה שלו, נפוצו לארצות החמה, ויתלקטו אליו שמה, אנשים ריקים ופוחזים, נתון ארהאל"ץ שר"י מזה, וליב שטאשאף שר"י מזה, ויהיו לישראל בתוך, מי יודע מה תועבה יעשו עוד מילד זנונים הידוע אשר קראו הורו מ"ב, ע"ש התועב הסאלוניקי שחיק טמיא, והעיד עליו שרוח הקודש שורה עליו, וכמה ממון פזרו השוטים עליו לגדלו, למצא מקום מולידו,

ברם זכור אותו האיש לטובה ה"ה הרב המה"ג כמו' מאיר ברבי נרו אב"ד דק"ק פ"ב, עמד בפרץ הלז וגדרו במקומו, יהי ה"א עמו, ויעלה את שלומו כנגד כולם,

ועם כל זה לא נתן למוט רגלי, ה' בעוזרי ואני אראה בשונאי, מאן דאחמי לן בעילאי (אריא וטביא דבי עילאי) יחמי לן בתתאי אודה לה' כי טוב כי גבר עלינו חסדו הפליא חסדו לי בעיר מצור והחייני וקיימני, בחסדיו הגדולים ורחמיו המרובים לכלל זקנה הביאני, בו בטח לבי גם עד זקנה ושיבה אל יעזבני, ולא תבייש זקנותי את ילדותי, ולא אכלם מאבותי, ואהיה אני וצאצאי ממצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

זאת מגמתי מיום היותי על אדמתי, גם תהיה כל עוד נשמת אלהי באפי, לכן פתחתי פי, דברה לשוני בחכי, להעיד בעם להשמר מפחת טמנו הארורים אנשי כת ש"ץ שר"י והבוחרים בדרכיהם, צוחתי ככרוכיא עד דנתור שיני רשעים וככי, למען צאן קדשים שה פזורה לא אחשה, להשיב הנדחת ולחבוש הצולעה לנהלה לעטי בל תפול בפחת, ביחוד מדאגה מדבר פן קרבו הימים אשר אין בהם חפץ, וככלות נפץ יד עם קדש לנפץ אלילים אל הסלע פניהם כאבני גיר מנופצות, לא יקומו אסורי"ם וחמנים, ידי חרוצות, להפיל המונים המינים את ישראל בהבליהם בעמק החרוץ, כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח מעפר יעקב און, ובליעל כקוץ מונד כולהם, דוב שוקק וארי נוהם, תולים סרחונם בספר הקדוש הזוהר עושים ממנו אבני נגף ואבני מכשול מאבני אקדח ושוהם.

לכן אנשי לבב שמעו לי ומשכילי עם הבינו לי האזינו אמרתי, אם תדברנה שפתי עולה, אשר דברתי בחום וביושר לבבי שלא להשכין באהלנו עולה, לא נהיה כספוג שסופג את הכל יין ושמרים, לא נמהר לקבל כל הנמצא כתוב בספר לדברי קבלה, בערם לחקור מוצא הספר ההוא ושרשו והחבור מקבת בור נוקר, מבטן מי יצא הכרך הנורא, ולהסיר כל סיגיו ובדיליו למען יצא לצורף כלי טהור קודש, בנן אשר נדרתי אשלמה להוציא לאור עולם גם ספר המטפחת, אשר טפחתי ורביתי להציל הילדים מכליון חר"ץ ח"ו ונפשם מני שחת, ישועתה לה' .והנה בענין שורש קבלת חכמה האמת, חלילה לאדם

מישראל להיות מסופק באמתתה, שהיא נשמת התורה בלי שום הרהור ספק בעולם, גם כבר הובא שלשלת קבלתה בספרים שונים, שהיא ודאי מסורת גאונים קדמונים, אמוראים ותנאים בעלי התלמוד ז"ל, גם הרב המובהק מאיר עיני חכמים בהלכה, ופילוסוף בקי בכל חכמות חיצוניית, ורופא מומחה לגופות ונפשות, הוא הרמב"ן ז"ל, היה מקובל אלהי נאמן רוח, איש קדוש ונורא, וקדמון הוא, זה קרוב לשש מאות שנה עד זמננו, אישרה קיימה קבלה, ויסדה בפירושו על התורה כמפורסם ונודע בעולם.

(עם שהרמב"ם ז"ל, הסמוך אליו מלפניו, לא זכה אליה, ואם שמעה אזנו שמץ מנהו, החזיקו למינות, כמו שיראה בספר מורה נבוכים, אם שלו הוא, הספר.

וחבֵרו בגאונים רס"ג כמוהו, לא השיגה, ידו לקרבה, אבל הרחיקה בשתי ידיו, כנראה בכל ספר האמונות והדעות שלו, ויתראה ג"כ בפירוש דניאל המודפס ונקרא על שמו, אך איננו לו. וככה אירע גם בפירוש ספר יצירה, המכונה פירוש רס"ג בשקר גלוי, כי מזכיר בו שאבן עזרא ברא גברא לפני ד"ת, ששניהם מאוחרים הרבה מאות שנים מרס"ג. וכמו כן הוא מעשה הלז של הבריאה ע"י אבן עזרא, הוא דבר בדוי משיחות הזקנות, וכי מי לא ידע שלא היה לאבן עזרא חלק ונחלה בחכמת הקבלה, אצ"ל בחלק המעשיי שבה, הלואי שלא היה מכחישה, לכן ספור מעשה הנ"ל הבל הוא בוודאי. וכבוד בעל הפירוש ההוא במקומו מונח, שהיה בלי ספק אשכנזי ירא שמים, שמיהר להאמין בשיחה בטלה, מבלי חקירה וידיעה ברורה, כי חשבה לצדקה לכבוד התורה).

וא"צ להזכיר מראב"ד, הקדמון בעל פירוש ספר יצירה, וברבותינו האשכנזים הקדומים, הלא הוא החסיד בעל הרוקח, ובחכמי ספרד אחר הרמב"ן, הרשב"א וכל תלמידיו ז"ל החזיקו בה, והיא ודאי חכמת האלהות שרמזו עליה בעלי התלמוד במשנה וגמרא, וזכרוה בשם מעשה מרכבה ומעשה בראשית,

וכל התורה שבכתב ושבע"פ מורים ומרמזים עליה באצבע אלהים, שיש בתורה חמדה גנוזה לצדיקים, בה יראו נפלאות מתורתנו האלהית, מבלעדה אין חכמה אמתית, והיא פרי עץ החיים, טועמיה חיים זכו חיי עד, לאור באור פני מלך חיים, ועליה שואלין גם ביום הדין, כמשרז"ל צפית במרכבה [אפ"ה אי יראת ה' היא אוצרו כו']

וצריכה קדושה פרישות וטהרה ובר לבב, בקשת האמת, ורדיפת הצדק והשלום, דרישת המדע באהבת ה' ויראתו, ותפישת חכמה ובינה נאמנה המטמונים כדי לזכות אליה. זולת זה היא מסוכנת, סיבת הנזק מסברא חפשית בלתי מקובלת, כמ"ש הרמב"ן בהקדמת פירושו לתורה, ובנפש מקולקלת, היא מחבלת. וכבר נודע כל זה בספרי

המקובלים, הרוצה לידע על מה אדניה הטבעו, יעמוד עליהם, וימצא די ספקו, לכן לא אתעכב בכך, ללעזור ללא כח וגו', מה מני הלך יהלוך.
גם ספר הזהר הוא נזר המקובלים בלי ספק בעולם, בשגם העיד עליו האר"י ז"ל שהיה איש קדוש אלהי ורוח הקדש שורה עליו, הלא עליו בנויה כל חכמתו, הנשגבה והנוראה. חלילה להרהר אחר דבריו.
אך יש בספר הלז שבדפוס, בר ותבן מעורב בו, ודברי מדרש הנעלם, נראה ונרגש לכל שאינו מענין החיבור, וכן כמה מאמרים מוכנסים גם בעצם ספר הזהר, והם לשון ארמי מקולקל, כמו בפרשת ויחי שגם המדפיס העיר עליו, כי הרגיש בזיוף לשון הכותב, שרצה להדמות לזוהר כקוף בפני אדם, ולשונו מגומגם זר מאד, בלעגי שפה ידבר דומה לצפצוף, אבל מלבד אלה, גם במקומות מעצמות הספר שלשונו נקי וצח, יש לי ראיות חזקות, ששלטו בו ידי אחרון בזמן, אף אם אולי לא נופל הוא במעלה, כאשר אבאר בעזרת ה'.
[הערה: ועוסק בתורה לשמה, על מנת לעשותה לשמרה ולקיימה, ולהזהר בכל דקדוקי מצוות קלות כחמורות, וסייגות רז"ל וגזרות, ובכלל אינה מתגלה אלא לבעל מדות טובות וישר, [ככתוב ואת ישרים סודו] ביחוד לבר לבב ונקי כפיים שונא בצע בעל בטחון בה' מאד עליו משליך יהבו [לא בוטח באדם כלל דובר אמת בלבבו, ואין ברוחו רמיה, הולך בתום, שונא עוול ואינו מתחבר לרשע, אוהב צדק ואת יראי ה' יכבד, רחמן ובעל נפש, נאמן, נדיב ותרן, סבלן ענותן, זוכר אחריתו, חושש גם לתקנת זולתו, רצוי נחמד למטה, ואהוב למעלה, יר"א בכ"ל [כתוב סוד ה' ליראיו] אינו מואס במוסר ה' ומודה לו בכל מדה ומדה שמודד לו, וגובה חובתו בטובתו, מלא שמחה בזכרון ה' ואהבתו, מרחיק כעס ויגון ועצבות, לא יתאונן כי אם על חטאיו וח"ה ואריכות הגלות, נזהר משחוק ודברים בטלים, אצ"ח מדברי שחוק ועגבות ולב אמיץ לעמוד בפרץ המס ימס כל עושי רשעה וחמס, הוגה בתורת ה' יומם ולילה לא ישבות מלשקוד על דבריה, מייגע עצמו לחשוף גנזי מאמריה, בקי בתנ"ך ובדברי חז"ל חתר, בנגלה ובנסתר, בהלכות ואגדות, ומלא כרסו בפוסקים, כדי להבחין לידע ולהשכיל בחוקי אלהים ותורותיו, לשקול הסברות במאזני משפט אמת וישר, ולדעת ע"י כך ידיעת קיום המצות והדינים, על צד היותר טוב ושלם מן המובחר, יודע לפלפל בחכמת התלמוד העמוקה והרחבה, בדעת ובתבונה, לא על מנת להתגדר בשקרים ודרכים מעוקלים וההטעאות, מהופכות, ולב מבין במדרשות, ושום שכל במקרא מדקדק צח לשון ודבורו מבואר במליצה נאה ורצויה, ובהגיון שקול

בפלס, נשמר גם משגיאה קלה אפילו במלה, כל שכן בדבור ובמבטא, אצ"ל במעשה בל יחטא, כי זה כל האדם.
ועם זה צריך שלא יהא ערום גם מחכמה אנושית, ומכיר בטיב העולם השפל הלזה והנהגתו, וחלופי זמניו ודורותיו ושינוי מקומותיו, ומצבו ומערכתו ודעות אנשיו הקודמים והמאוחרים וטבעם, בכל מדינה ומדינה עם ועם, ובעל שכל טוב לחקור ולדעת טוב ורע, ולהבדין בין האמת והשקר שלא לומר על שמאל ימין, דכתיב יהב חכמתא לחכימין, אלא הם קצות דרכי הרוצה לעמוד בהיכל מלך להיות מאנשי סודו, להסתכל בחמודות צפונות בגנזי אוצרות)" עכ"ז צריך גם כן להיות מנוסה במלחמת היצר כדי להשיג אוצר. ע"כ הערה].

פרק ב

וטרם אודיע נאמנה, מה שקרה בענין התגלות החיבור האלהי הזה אודותיו, ואילך בזה מן המאוחר אל המוקדם, לדעת מוצאו ומובאו אלינו, כי הנה מלבד את אשר ידוע לרבים, בהסכמות לספר הזהר שבזמן ההוא, שיצא לדפוס בראשונה ספר זה, עמדו כנגדו מקטרגים, לטעון כנגדי ולומר, מי יודע מנו המחבר, ומי בעל ספר הזהר כי נעבדנו, שמא בקרבנו יושבים בעלי רעיונים זכים אשר המציאוהו, ונדחו דבריהם.
אכן גם מלפנים, בתחילת עת הגלותו בכתב בספרד, שם נראה בראשונה, שיצאו העתקות ממנו מתחת ידי המקובל ר' משה דיליאון הספרדי חשדוהו בני דורו שהוא הממציא בשכלו דברי סתרים אלה, ונזכר מזה באריכות בספר יוחסין, דפוס קוסטנטינה, הטענות והתשובות בצדם, עד שנתבטלו גם בזמן ההוא דברי המערערים בראשית הראותו, לכן בספר יוחסין שבדפוס קרקא, השמיטו כל הויכוח הלז, כדי שלא לתת פתחון פה כנגד ספר הזהר (גם בעל ספר אמונת חכמים הגיע לידו העתק מקצת הלשון של אותו ויכוח, אפס כולו לא ראה בגוף הספר, ואנכי לא שקטתי עד שהשגתיו ממרחק בדמים יקרים, וכמעט שלח בו יד שלוחי, אחר הודיעני שקנה אותו לשמי, עם שלא ידע שורש דבר נמצא בו וטעם, חזרתי אחריו בטורח גדול נעלם ממנו כל עיקר, רק מחמת שראה רדיפתי אחריו כל כך (אע"פ שהיה מצוי לי להשיגו בד"א) וכבר רצה להחזיקו להתנאות בו לפני אחד מבני עשירי המתכות, ובכח ובמריבה הצלתיו מפיו ויהי לנס, ולא האמנתי לדברים עד שבא הספר לידי ותראינה עיני (וזכר בספר יוחסין דבר זה אצל שנת לד לאלף הששי)

(והנה עם כי החכם הרופא ר' שמואל שולם, שהביא ספר יוחסין לדפוס קוסטנטינא ראשונה, מהביל ענין החשד הנ"ל שעל ר"מ דיליאון בעסק חבור ס"ה לגמרי בלי שום הוכחה וטעם, וכך היא רחוק גם מעיני שיהא ר' משה הממציא והבודה מלבו כל הספר ההוא חלילה, כאשר הרביתי אמרי על זאת בשכבר, גם בגליון לספר יוחסין שלי הגהתי עליו שם כדברים האלה, עמ"ש למעלה בחבורה שלישית שאחר החורבן, מ"ש המחבר שם בשבח ספר הזהר בלי שום פקפוק וערעור.

גם הרב בחיי שהיה תלמידו של הרשב"א, כידוע, גם מזכירו בשם רבו כמה פעמים הוא ראה ס' הזוהר, ומביא לשון ממנו פ' משפטים עה"פ "וכי ינצו אנשים", ומכנה אותו מדרשו של רשב"י (כדרך שרגיל לקרותו בעל עבודת הקודש), נראה שהיה כבר נקרא שמו כספר ידוע בימיו, ואי אפשר שיכזב הבחיי בכן, ליחסו לרשב"י כדבר פשוט בשקר מוחלט ח"ו, שהוא היה כמו בדור אחד עם ר"מ דיליאון. לכן אני אומר ודאי המוציא לעז על עיקר ספר הזהר המכונה מדרשו של רשב"י לא ינקה ועתיד לתן את הדין, גם ח"ו לחשוד ר"מ דיליאון (שהיה עכ"פ אדם גדול לדברי הכל ומקובל נאמן) שיעשה דבר כזה, לבדות דברי סודות מלבו לגמרי, גם לכתוב ספורי מעשיות ארוכים מופלאים אשר לא היו ולא נבראו, ולתלותן ברשב"י וחבריו בכזב גמור, והוא דבר נמנע ואפילו הרהור אסור, כי לא יעשה בישראל.

מיהו האי לישנא בישא למיחש ליה מיבעי, ונראה לי לא רחוק הוא למצוא בו פשר דבר כמש"ל, איתא להא ואיתא להא, וכבר אמרתי שניתי ושלשתי כי בעצם ספר הזהר אין אומר ואין דברים כי ממקום קדוש יתהלך וממקור ישראל חוצב, ואם רשב"י בעצמו לא עשאו, רק תלמידי תלמידיו, מ"מ כדין נקרא על שמו, כיוצא בו ימצאו ספרים רבים מתיחסים אחר מקורם הראשון, אע"פ שלא נתחברו אלא בדור אחרון, אך אין אדם נחשד בדבר (היכא דליכא אויבים דמפקי לקלא) אלא א"כ עשאו מקצתו לפחות.

ככה הוא בענין חבור ספר הזהר, יש לי הוכחות גמורות ואומדנות נאמנות וידים מוכיחות, ורגלים לדבר, שעל כל פנים איזה חכם ספרדי דווקא, השית עליו נוספות, בלשון זוהר נקי ומלת ארמיות צחות ויפות, והמם דרשות ופשטים נאים במקראות ואגדות, על דרך הנסתר שהוסיף משה (דיליאון) מדעתו וראה זכות לעצמו לתלותן באילן גדול, וכמש"ל יותר בס"ד:

פרק ג

מבאר המחבר שיש מקום לחשד שחשדו לר"מ דיליאון ששלח ידו בספר הזוהר שבא לידו, ואם לא עשה כולו, עשה מקצתו. מכל מקום אין מנוס מלהחליט שבודאי ספר רעיא מהימנא ותקוני זוהר, מעשה ידי חכם מקובל ספרדי המה, בלי שום ספק ופקפוק בעולם, ותלאם באילן גדול, כעצת ר"ע לרשב"י, וכמבואר על ידי כמה עדים נאמנים חזקים כראי מוצק שאינם סובלים דהייה והכחשה.

א הנה תראה ברעיא מהימנא פרשת כי תצא (רפ"ב, א') ז"ל, ושכינתא נגה ונגה לאש, ומהכא קרו לבי כנישתא, אשנגה. והם הם הדברים שחזרו ונשנו בספר התיקונין (ז"א) ז"ל, תליתאה כמראה אש בית לה, ודא שכינתא כו' ובגין דא כמראה אש בית לה, דאיהו בי כנישתא דלעילא אשנגה עד כאן.

הלא נראה בעליל, שמפרש הכתוב כמראה אש בית לה, על בית תפילה, הנקרא אשנגה, וכן כן מראה הנגה, על שם בי כנישתא דאיקרי אשנגה.

ותמה על עצמך היכן נמצא כזה שיקרא בית הכנסת אשנגה, לא בתנ"ך לא בתרגומים, ולא בשום מקום בשני התלמודים בבלי וירושלמי, ולא במדרשי חז"ל הרבים שבידינו שיקרא שמו כן כלל וכלל - כי אם בלשון ספרדית, נקרא כך בית הכנסת אשנוגה (עם שאין אני מכיר לשון ספרדי, הרגשתי בזאת, כי שמעתיה כמה פעמים מספרדים הנמצאים במקומנו זה, קורין כן לבית התפלה. וכך תוכל לראותו כתוב בספר, עיין תשובות אמ"ה ז"ל (סימן ל"ח) שאלה אחת בלשון לעז ספרדי, ומתורגם עברית, ותמצא מלה זו אשנוגה תחת בית הכנסת), מלה אחת, והוא עשהו לזה השם (הלעזי) שתי מלות, לפרש בו לשון הכתוב, ולא יאומן שיהיו דברים כאלה דברי רז"ל בעלי התלמוד, אפילו רבינא ורב אשי, אף לא רבנן סבוראי, גם לא של גאונים דבבל, כי לא ידעו שפת ספרדית (אין צריך לומר רשב"י התנא מי פתי יסור הנה לתלותו בו). אף כי לעשות ממנו יסוד כדבר ידוע לכל, ולבאר בו סוד הכתוב, וגם במעשה מרכבה, זה דבר רחוק וזר אצלי. אלא האמת עד לעצמו, שזה וכל כיוצא בו הנמצא כתוב בספר זה, הוא תוספת מקובל ספרדי לא זולת.

ופלא בעיני איך לא הרגיש בזה שום חכם מהספרדים עד הנה, זה כמה מאות שנים לפחות, וכמש"ל בס"ד, לא נרגש מזה שום חכם מחכמי ספרד הרבים והגדולים, שבא הספר הגנוז הזה לידם ועסקו בו הרבה, עם היותם בעלי הלשון, גם אמ"ה ז"ל עם היותו אשכנזי, היה (מסבר) {מדבר} בלשון ספרדי, כאחד מן הספרדים הנולדים בארץ ההיא, וכל שעשועיו בספר הזוהר אך בהצנע, ומימי לא שמעתי מפה קדוש אפילו איזה הערה,

כל מאומה מפירוש הזה הזר מאד, אם אמנם קטן הייתי כשפרשתי ממנו זצ"ל, ואנכי שפת לא ידעתי אשמע, דממה דקה וקול צלול אשמע, הגדתי האמת, שלא יאמר אדם שותא דינוקא כו' ויתלה באבי מורי בוקא סריקא.

אכן מעידני על שא"ור שלא באתני בזה שום הודעה בעולם, אף לא רמז קל כל שהוא משום אדם, רק ה' הוא יעיר לי אוזן בבוקר בבוקר לשמוע כלמודים, לספק חבל בחבל ולדלות מים קרים מבאר עמוקה בנויה על עמודים, ולחפש במכמני הספרים לדעת על מה אדניהם הטבעו ועל אר"ש יסדוה המחברים.

ב ואם על פי עד אחד לא יקום דבר, בוא ואראך חדוש נפלא כזה או יתר עליו, בתקון ך"א (סא"א) ז"ל, איהי ברייתא כו' ואיהי התקפה כו' הברכה איהי. וזה טעות סופר בברור, כי צ"ל הצרכה והוא אחד מן כ"א חלקי פירוש המשנה המבוארים במבוא התלמוד לרב שמואל הנגיד, והוא היה ספרדי, חבר או תלמיד חבר לר"ח, דור ראשון של רבנות, וכן רובן של החלקים ההם נזכרו כאן, לבארם על דרך הסוד, שכך הם סדורים שם, אחר ההתקפה, ההצרכה, לפי שצריכה להאחז בזרוע שמאל, והתקפה על שם זרוע ימין דאתקף בה, וכן צריך גם כן לתקן לשון הספר ובדרועא ימינא אתקף (לא מתקן, שהוא טעות סופר) בה. ויימא כו'. זה ברור כשמש. וכן יוכיח סוף הלשון שאומר מסטרא דשמאלא יהיב לון צרכיהון כו' שחוזר על באור הצרכה וק"ל. ודבר זה שנוי עוד בתקוני זוהר חדש (ד"ו טד"ו).

הרי מבואר לבעלי עינים שלקח הלשונות ההם, מספר המבוא (שמחברו היה חכם ספרדי מאוחר, זה כשבע מאות שנה לפני זמננו, וכשני מאות שנה קודם ר"מ דיליאון, ואלף שנים אחר רשב"י התנא), ועליו בנה טירת רמזי רזי סודותיו.

ג וכן נ"ל שמגבב ומביא דברים רבים מן הכוזרי (שמחברו כמו כן ספרדי היה) וממחברים אחרים ספרדים דשכיחי ליה, פריש"י ליה, צילי ליה. ותראה גם כן דוגמא במה שכתב בפרשת שלח על הפסוק ועתה יגדל (ד) (קסא"ב) שהם דברים עולים בקנה אחד עם מה שכתב הכוזרי במאמר ב (מן סכ"ו ואילך בזו סל"ח ביחוד בענין הלב) שישראל הם דוגמתו.

וב"פ פנחס דברים קרובים לאלה, בענין הבריאות והחלאים שישיגו ללב ולאיברים.

ה ואם מעט, ואוסיפה לך כהנה עוד רגלים לדבר אמת בנמשך, שיסד הרבה מלשונות סודותיו וחדושיו בנסתרות, על דברי מחברים ספרדים בפרטות ועשה מהם עסה בלוסה, לשה בדבש חכמת הקבלה, וטגנה בשמן זית הרזים, ורקקה ביין הרקח, ואפילו מדברי הר"מ בספר אהבה לקח, כמו שיבוא, ואולי גם מספר מורה נבוכים ושאר ספרי

פלוסופים, גם טבעיים, וספרי דקדוק נשתמש שכולם טהרו בשיחה נאה שלו והמ"י, וכאשר אשמיעך בעז"ה בקוצר דברים ודעת לנבון נקל.

1 אכן צר לי שלא פקח שום אדם עין על זה, ועל כיוצא בו, עד שקמתי אני השפל מארש, וחלילה לי להתפאר, שהניחו לי מקום להתגדר בו, כי באמת על אפי ועל חמתי היתה לי זאת כאמור (כי על כן לא נתתיה לשאלה, לאור עולם עד עתה, היתה סגורה בחדרי לבבי כארבעים שנה, משלתי ברוחי ולא רציתי לגלותה [(כי יראתי מדבת עם גם מדאגה מדבר פן ח"ו יבאו הפריצים ויחללוה, להוציא לעז על חכמת האמת והקבלה, ושדו תכלא בכולה, ונראה בודאי שזה היה טעמם של הגדולים שעסקו בספר הזוהר הרבה, ובלי ספק הרגישו בו מה שהרגשתי בו אני עני שפל מארש, כי לא יאומן הפכו, אלא טעמם ונמוקם עמם שהעלימו ולא פרסמו הדברים הזרים שנתערבו בתוכו, ודאי כדי שלא יבאו קלי עולם ויטילו מום בקדשי שמים בניב שפתים, וחשבו התערובת המזוייף בלתי מזיק כל כך, כאשר אמרתי בלבי גם אני, עד שהעירהי החפץ האלהי, להבדיל הסיגים ולהסיר בדיליו, ששתו סופריו ומעתיקיו עליו, וטהרתים לספרים קדושים הללו מכל נכר, למען החיות עם רב כיום הזה שיצאו אלפים מן הדת, בסבת פושעים נכשלו בם, רצון ה' אמר אלי השעה צריכה לכך, כתוב והרוצה לטעות יטעה, עת לעשות לה', מאחר שהפרו תורה עברו ברית עולם הכת הארורה, שהפכו דברי אלהים חיים ומים מתוקים למי מרה, הלעיטהו לרשע וימות בבלי דעת לא יראה אורה, וצדיקים ילכו בם דרך ישרה, לישרים סודו ואורח צדיקים כאור נוגה רואים באספקלריא המאירה)], עד עכשיו שהכריחני השומר אמת, יראתי פן דור אחרון עתיד לטהר השר"ץ מתורת הזוהר, כאשר זה החלם לעשות [(והכת המודחת של ש"ץ שר"י קוראים עצמם זוהרישטן, כמו שכתבתי בספר השמוש)], ואף אם בכל מקום שפקרו המינין תשובתם בצדם (כמו שכתבתי שם בשבט) ויותר נוח היה לי להתגלות דבר זה ע"י זולתי, ולא להעמיס עלי אחריות זה, שלא הסכמתי עליו אלא מאונס גדול ומהכרח עצום, ודוחק שעה הצריכה לכך, בראותי כי אזלת יד תופשי התורה, רבים מהם לא ידעו את ה', ודרכיו לא הלכו בהם, מאסו את תורת ה' ואמרת קדוש ישראל נאצו, פרקו מעליהם עול מלכות שמים, ונתנו על צוארם עול בשר ודם, אחרי בצעם לבם הולך, ובאשר לא חפץ ה' בחרו ורצו, על העושק והמרוצה לעשות קלו כצבי רצו, להפך דברי אלהים חיים, לשונם חרצו, אוי לדור יתום שכך עלתה בימיו מפניהם התמימים בחייהם קצו, ואמונתנו בסכנה גדולה, אין מחזיק בידה מכל בנים גדלה, ותהי האמת נעדרת, והמינות גוברת, כאשר קדמו רז"ל להודיענו המלכות תהפך למינות (רובה ככולה) ומתירא אני פן קרבו הימים, כי סימני

נגע צרעת זו נראו הרבה בימינו, כמעט קט אבדה האמונה, חלילה לי להניח המכשול ולשתוק, יהא העולם כמו שיהא, אני אעשה את שלי, לבנות בפני המהרסים כאשר יורני קוני, אשר שם פי כחרב חדה ומלתו על לשוני, בצל ידו החביאני, אלהים למדתני מנעורי גם עד זקנה ושיבה אל תעזבני, עד אגיד זרועך לדור לכל יבוא גבורתך, אב לבנים יודיע אל אמתך, אנכי וביתי נעבוד את ה', הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה' לאות ולמופת בישראל, כי לא כבה אש דת אמת, ואמת התורה ושלום האמונה יהיה בימי (ברוך ה' צורי המלמד ידי לקרב, וברוך אל עליון אשר מגן צרי בידי, כי מלאך רע שנאבק עמי, בעל כרחו מודה לאמונתי, כשאר הודה ולא בוש בחבור עצביו בעל הליחות (אדות) הסרוחות, עכ"פ בפה מלא הוכרח לומר שהאמת אתנו (ואם הוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב, כנודע בעולם מפורסם כעת) נתקיים בי ת"ל ויכחשו אויבך לך ואתה על במותימו תדרוך, תרמוס כופר ותני"ן, ואנכי אשיש ה' בקדוש ישראל אתהלל, אשר שמני למורג חרוץ חדש תדוק הרים וגבהות כמאוס תשים להפיל על בשותיו רשע חלל, לכן לא מריתי אחור לא נסוגתי ולא אתרפה במלאכתי (עם שהמי"ן חשב להפך יום ללילה, לא אהיה חבר לאיש משחית חלילה) אשר החילותי, מלאכת שמים היא מצוה הבא לידי לא אחמיצנה כי נכמרו רחמי מראות בצרת הבת כלת משה מאורסה, אגר דכל"ה דוחקא הכצעקתה הבא אלי בעיר אנוסה, כי באו אליה זדים ארורים ממזרים פסולי קהל לטמאה לענותה לגלות ערותה והיא לא נתפשה, ויעשו לה צלמי כשדי"ם משוחים בשש"ר, צבועים בגווני הכשר, חגורי אסו"ר במתניהם פושט טלפיו כצדיק וישר, סרוחי טפלים שקרים בראשיהם, ואיש תככים בם יעשיר. מתהלל במתת שקר וידרו להרבות לה מתן ומוהר, מבית הזוהר, ובאמת הוא להם בית כלא וסוהר, חושך ולא אור, לעורי לב עד נצח לא יראו אור.

ז אכן לרואים הראוים אור בהיר הוא בשחקים ואורח צדיקים כאור נוגה, בעזר הזוהר הופיע אור במבואות האפלים שבמקראות, לתיב"ה יתרה או חסרה או זרה יעשה צוהר, וכן לאות נקוד וטעם שם פעל שם ומלה פשוטים מורכבים ומתנכרים מעשים ההוים תחת השמש בארץ אופל צלמות ולא סדרים, עליהם יעיץ ענן אורו, כוכבי השמים וכסיליהם יגיה זהרו, לרוב בהירותו ובהיקותו מסמא את עיני חלושי הראות, הספר עצמו אומר שדבריו בסודות העמוקים, לא נמסרו אלא לזכאי קשוט, ולמחצדי חקלא, ולמארי מדין, ולמרי סוכלתנותא, ולדחלי חטאה, ולבני היכלא דמלכא, לא לרשעים ארורים העוברים את פי ה' ומכעישים אותו על פניו, וסכלים גמורים ושוטים מוחלטים, פתאים כפראים רק לפי שטת שטותם ואולתם, שחושבים להשגב במבצרי ס' הזוהר,

ולירות מהם באבני קלעים הטועים, להפיל חומות גבוהות ובצורות בשמים, אני אומר, ובאתי להראות סכלותם, אתן כעפר חרבם, כקש נדף קסת"ם שקר, לקש נחשבו אבני קלע, מוחי קבל"ו על ראש פתנים לחמו במעיו נהפך אשר למד להפך דברי אלהים חיים מבטנו יורישנו אל וקיאנו חיל בלע, וינפץ אליליו אל הסלע, שאפילו אם היו הדברים מורים כדעתם הסכלית, ומצאו מקום לטעות, אין בעל שכל מחויב לקבלם, בהיותם מתנגדים לאמונה הבחונה, אשר היתה באמנה אתנו מראש אמנה, ואם מעשה ידי חרש חכם חדש מקרוב באו, ובבתי כלאים החבאו, ודברי אמונתינו לא מראש בסתר דבר צור ישראל, לא נגלה במקום חושך ליחידם מתי מספור, לא תוהו הנחילונו אבותינו לא במחתרת נמצאו, והנה לפחות יש כאן שני עדים או שלשה על פיהם יקום דבר, שספרי רעיא מהימנא והתקונין של הזוהר, מחברם אחד (דא ודא אחת, שפה אחת ודברים אחדים, כמו שיראה במקומות הרבה משני ספרים האלה, שהדברים כפולים, ולשונותיהם שוים) הוא מן המקובלים שבספרד המאוחרים, אם ר' משה דיליאון הנחשד (על פי אומדנות מוכיחות הרבה, חזי מאן גברא דקא מסהיד עלה, ר' יצחק דמן עכו על פי אשתו ובתו וקרובו, ורגלים לדבר, שהרי קנאו לו ונסתרה האמת, לא הודיעה כראוי ולא פרסמה, עמו דעתה הסכימה, ולא נודע שורש דבר נמצא בו. גם י"ל שקראו על שמו רעיא מהימנא, ואזיל לשיטתיה כמו שכתב ברעיא מהימנא ותקונין, דאתפשטותיה דמשה רבינו ע"ה בכל דרא ודרא בכל צדיק וחכם דאתעסק באורייתא, וכך הוא האמת בודאי, וכמו שהמתקנו הענין במזבח גדול (ס"ז, ב'), והבאנו לו גם ראיה מפורש מהתלמוד. או אפשר רוח דבר בו כענין המגיד של הרב בית יוסף וזולתו) או זולתו. מכל מקום חשד הלז לא דבר ריק הוא, ואם כן מי יחויב לקבל לסודות אמיתיות אלהיות, כל אשר יעלה על לב איש, ואם הוא חכם ומשכיל גדול שבישראל, מי יבטח בו, ויכניס עצמו באחריות וערבות שלא טעה בדמיונו, ואף המגידים הרוחניים יטעו, כמו שכתב האר"י ז"ל על המגיד של הרב בית יוסף, שכחש לו באיזה דברים (עיין מה שכתבתי בתורת הקנאות מ"ח, א') אמנם אנחנו שלא מצאנו בספר הזוהר התנגדות לאמונתינו הכללית המוסכמת (עם היות נתערבו בו דברים תמוהים וזרים ומוטעים בודאי, כמו שהוכחתי בבירור בס"ד, אלא שאינם נוגעים באמונה) נחזיק בהם כשאר דרשות ומילי דאגדתא, שמחה בהם, יועילו לה, ולא יזיקו, אבל נפש בהמית, מה לה לדברי אגדה מר ואהלות שריחן הנחשים ממית, כלך למדבר"ך (אצל נגעים ואהלות) מדור תנים ובת נעמית, ואל תתפשו בהיכלי המלך כשממית, לארוג בעד החלומות קורי עכביש המונעים הופעת אור האמת למען תחזיק בתרמית.

פרק ד

פרק רביעי.

בו מרבה בחבילות ראיות, שהרבה דברים קשים ומרים נתערבו ונזדייפו גם בגוף ספר הזוהר הקדוש ועלו לכמה מאות ענינים ומאמרים מוטעים ומשובשים, שאי אפשר בעולם לייחסם לשום תנא אף לא אמורא, ומה שרבים מהשיבושים אינם מפסידים באמונה ח"ו, אך קצתם ודאי נראים כחרוף וגדוף, מצוה להסירם מן הספר הקדוש, וזה כל עסק הפרק הלז.

א. והואיל ונכנסתי בתגר זה, משום הצלת נפשות, המתחיל במצוה אומרים לו גמור. על בעל הקורה ליכנס בעביה אני פי מלך שמור, הגו סיגים מכת"ב ויצא לצורף כלי חמדה גנוזה גמרא נגמור, עת הזמיר לכרם חמד הגיע ומורתא נזמור.

ואציעה הנה מה שמצאתי גם בעצם הזוהר מעורבים דברים תמוהים אחרים, הלואי אמצא רופא מומחה יעלה ארוכה למבוכה, אומן גדול יקרא, ושכר הרבה יטול מאת הבורא, וחכם גדול יקרא, שקיים דברי חכמים, בזה יעשה חפצי, כי חפצתי צדקו, גם אני אודהו כי תושיע לו ימינו, מלחמה בו לא אגרה, מי יתן ואמצאהו אענדנו לי עטרה.

ב. עתה אוסיף לערוך טענותי בקצת דברים קשים מרים מובלעים בתוך מים מתוקים וצלולים של גוף הספר הקדוש, מים חיים קרים זרים, ואלה הם.

{זוהר חלק א'}

ג. בחלק א' (י"ג, א), פקודא תמינאה ומהאי גדפא אתפרשא לתרין אומין אחדנין, דאינון קריבין ביחודא לישראל.

נ"ל ברור שכוונתו על ב' אומות אדום וישמעאל, ואמר זה לפי שמאמינים בתורת משה, ועליה יסדו אמונותיהם, וקרובים הם אלינו בכמה שרשי האמונה כגמול ועונש, ועוה"ב וכדומה, ובפרטות אמונת ישמעאל קרובה לישראל באמונת היחוד.

הנה לפניך שבימי בעל ספר הזוהר כבר היתה אמונת מחמד הישמעאלי בעולם (שנתחדשה בימי אמוראים אחרונים ע"לב), כי קודם זמן זה היו כל הישמעאלים עובדי אלילים גמורים, ככל יתר (גוי) {גוייי} הארצות.

ד. (י"ד, ב') בסיום הקדמת הזוהר, ארז"ל תלתא אינון גרמין בישין לגרמייהו כו', תליתאה מאן דאוקיד שרגא במפקא דשבתא מדלא מטו ישראל לקדושה דסדרא כו'. והאריך בעונש עצום המגיע למדליק נר עד דמבדילי ישראל בצלותא ומבדילי על כסא כו'.

וזה נראה כסותר בעל תלמודנו שעל פיו אנו חיים, שאומר, דהוו אמרי המבדיל וסלתינן סלתי. וכן נפסק בסוף סימן רצ"ט. ולא אבו לו גם האחרונים שראו דברי ספר הזוהר, וכן

בדין, שאין חוששים לו בדינים ופסקי הלכות, לא להקל ולא להחמיר כנודע (עיין שאילת יעב"ץ סימן מ"ז). ותו קשיא דהא לא סגי דלא אדליק מקמי הכי, וכדאיתא בתלמודא, קם שמעא אדליק אבקיה משרגא לאבדולי.

ה. (ל"ו, ב') שם, והשתא דחבו כו', לבתר אולידו כו', ועיין גם ס' עמוד ב', וזה סותר דרז"ל, בשמינית עלו למטה שנים כו', וי"ל בדוחק.

ו. שם (נ"ב, ב'), וקרא לו אוהל מועד, וכי לא הוה בקדמיתא אוהל מועד, לכאורה משמע שכבר היה המשכן אוהל מועד קודם זה הזמן. אבל דבר זה אי אפשר, שהרי בימי הכעס היה זה (ע"פ עולם ברור, וסוף ספר שבירת לוחות האון), והמשכן לא הוקם עד שנתרצה להם הקב"ה.

אלא בית מדרשו של מרע"ה הוא קראו גם כן אוהל מועד, ע"ש והיה כל מבקש ה' וגו', והיינו נמי דקאמר לעיל בסמוך, ואי יקום מקדשא כו', לא אמר משכנא, אלא ר"ל מקום מוקדש, לדרוש את דבר ה'. אוהל כזה ודאי כבר היה לו מלפנים. כך נ"ל לדון לשון זה לזכות וליישבו בדוחק, שכך חובתנו וחובת כל הולך ישר, ללמד עליו זכות כל האפשר.

ז. שם (נ"ג, א') יהושע לא מית אלא בעיטא דנחש.

זה דבר חדש מתנגד למ"ש בתלמודנו, 'ד' מתו בעטיו של נחש', יהושע לא שמענו, אם אמנם אין בזה כל כך חדוש, כי המצא תמצא איזה סתירה, בין אגדה לאגדה, אף כי בין תלמודית לזולתה מדרשית, וכו'. ובלאו הכי צ"ע בהני דקחשיב, כמ"ש במקומו בס"ד, וצריך ישוב, אף לא יבצר מחכם מזמה, לתרץ התימה.

ח. שם, נ"ז, ב':, יש עוד חדוש בענין זה, דלא חשיב אלא תלתא דאסתלקו בעיטא דנחש, ומעייל נמי לוי, וכל זה שלא כתלמודנו בפרק במה בהמה.

ט. נ"ח, ב': ר"י פתח לכו חזו מפעלות וגו'. מביא המקרא בשבוש, מערב שני פסוקים מתדמים, ויש בהם חלוף גדול. וכבר ראיתי מ"ש בו בסי"א (פצ"ט) דדחיק למשכוני נפשיה עליה, לעיולי פילא בקופא דמחטא. וראה כי בשלש מקומות מביא הספר כתוב זה, האחד הוא שזכרנו עתה, השני בר"פ נח, השלישי בפרשת שמות (ה', א'), ובשלשתם נשתבש הפסוק באופן אחר. וכאלה רבות בפסוקים המובאים בזוהר, אולם אמת הדבר שנמצא גם בתלמוד כזאת, וגם שכך דרך הזוהר והמדרשים, למלא ולחסר התיבות לפי צורך דרושים לכל חפציהם. אבל כבר הקדים רפואה למכה בעל ספר רעיא מהימנא בפרשת פנחס (רנ"ד, א') יעוין שם, כי מדבריו עלתה ארוכה למחלה גדולה זו, שנמצאת בפסוקים המובאים בזוהר (ויעוין מ"ש בס"ד בהגהותי לספר הזוהר בכמה מקומות,

וביחוד סוף פרשת חוקת, והתימה מבעל ספר י"א שלא זכר מלשון רעיא מהימנא הנ"ל, לחזק דבריו הארוכים שם בפרק הנ"ל מאומדנא בעלמא.
אך מה שהיה סבור הרב ע"ה, ליישב ג"כ מה שנמצא בספר הזוהר חלוף שם אלהים בשם הוי"ה, אין זה מספיק, לא ירד בני עמו, להאמין שלזה ג"כ הרשות נתונה לבעלי התלמוד והמדרשים, לקרוא שינוי שם קדוש בכתוב, מרצון פשוט לצרכם לו באיזה דרש, ולהמיר אותו השם המורה על דין, בשם הרחמים, או להפך. זהו דבר שאי אפשר להשמע, אפילו אמרה יהושע בן נון לא צייתנא ליה).
י. בפרשת נח, ס"ע, ב': תא חזי אילו הוה אפיק אדם תולדות מגן עדן כו'.
הא ודאי פליג אסתם תלמודא דידן. ומ"ש בזהרי חמה אין לו טעם, וז"ל הכוונה שאדם הוליד בנים בגן עדן כמ"ש ז"ל עלו למטה שנים וירדו ו', והיו נעשים ברוחניות. אח"כ כשחטא אדם לא היה יכול להוציאם משם, לפי שהם היו רוחניים ולא היה יכול להוציאם לעולם הגשמי כו'.
ר"ל לפי שלא חטאו עדיין, אך אדם בחטאו גורש משם, והבנים שנולדו קודם החטא, ודאי לא היו נושאים בעונו, אם לא חטאו הם עצמן. אבל לפי מ"ש ר"ל שכל הבריות אכלו מן העץ, משמע שגם קין והבל אכלו עמהם. אמנם לדברי הזוהר צ"ל ע"כ דלא ס"ל כגמרא דידן, אלא אחר שיצא אדם מג"ע הוליד ולא קודם. ז"ש ולא זכה לאפקא וק"ל, ועמש"ע שם בס"ד.
י"א. שם בספר הזוהר, פ"ט, א': לא נזקקין תנן דלא חיישי כו', דהא מאיס איהו קמייהו. זה לקח מן התוספות. והם באמת דברים תמוהים, כמו שכתבתי במור וקציעה (סימן ק"א) בס"ד.
י"ב. בפרשת וירא ק"ב, א': כדין ידע אברהם דהא מסאב איהו ועביד ליה טבילה, או עביד ליה לנטרא ז' יומי כו.
האי לישנא תמוהא טובא, והני שבעה יומי מאי עבידתייהו. אי לטומאת מת מי סגי בלא הזאת שלישי ושביעי, וטבילה, ואפר פרה לא היה לו לאברהם אבינו. ואי מטומאת נדה ובועלה, הא ודאי טבילה בעו, ומאי או, לא ידענא לה פתר.
י"ג. ע"ש, אערע ביה טומאה אחרא כגון זיבה או סגירו (כצ"ל) או נדה, דהוו תרי מסאבו, לא סגיא ליה בההיא טבילה כו'.
לא ידענא מאי קאמר, ונראה כתורה חדשה.

י"ד. שם, ק"ה, ב': וז"ל, ארדה נא ואראה הכצעקתה הבא אלי עשו כלה, למאן קאמר אי תימא לאינון מלאכין מאן חמא מליל עם דא ופקיד לדא אלא לאברהם קאמר כו' אלא דא אברהם כו'.

מאמר הלז תמוה וזר מאד, מתנגד לנקוד הכתוב וטעמו. ובעל ספר זהרי חמה בלי דעת מלין יכביר, מלין על גבי מלין לומר על שמאל ימין, ואינו נכוה בחמי חמין, כי לבאר זה המאמר כפשוטו לא היה צריך להאריך, שכן הוא מובן לכל. גם הגהתו אין בה טעם. אבל לא חלי ולא מרגיש, שאין פרושו של המאמר הלז מסכים עם הנקוד, כי מלת עשו קמוצה העי"ן, ואינו צווי אלא עבר, ולא יתכן פירוש {הספר} אלא אם היה העי"ן נקוד בח"פ. גם אין הפירוש עולה, עם טעם מפסיק שבין מילת עשו, למלת כלה, וזה מהמקומות הזרים שבמדרש הזוהר.

י"ד. ק"ו, א': ואע"ג דכלהו חטו כו'. זה נראה כסותר דרז"ל, ויש ליישב.

ט"ו. שם: לא זז מתמן עד דאמר לה סלחתי כדברך כו'. זה לא נאמר בעגל שהתחיל בו, אלא במרגלים.

ט"ז. ק"ח, א': כמה דארעא דלהון אתאביד לעלם לעלמי עלמיא כו', וכן נשנה דבר זה בסתרי תורה (ק"ט, א') בסוף פיסקא כתוב ודאי לית לה תקומה.

וזה מתנגד למקרא מלא יחזקאל ט"ז {נ"ג-נ"ה} ושבתי את שבותהן, וגו', ואחותיך סדום ובנותיה תשובן לקדמתן. ואי אפשר ליישבו אפילו בדוחק. ועיין עוד בספר שבט לגו כסילים בפרט ז'.

י"ז. שם, ק"ט, א', בסיום סתרי תורה: ודא לית לה תקומה. עיין מה שכתבתי לעיל בדף הקודם. אכן אנשי סדום הקדומים, ודאי עליהם נאמר על כן לא יקומו רשעים וגו' כדתנן בחלק.

י"ח. שם, ק"י, ב': ובאחרא כתיב ובקמה חסר וו, בגין דלא נפק מנה חולקא לקב"ה.

מכאן משמע קצת שמלך המשיח אינו מיוצאי חלצי שאר מלכי יהודה, אלא הוא דוד בעצמו (כמשמעת פשטי כמה מקראות) אך לפי מ"ש הספר בסמוך, לכאורה לא משמע הכי. וז"ל (שם) לא ידע דזמין קב"ה משה דוד מלכא ושלמה ושאר מלכין ומלכא משיח. ואם אינו סותר הקודם, בהכרח לומר דלא דק הכא בסדרא, ולא משאר מלכין דבית דוד נפק וקם מלכא משיחא, דאי איתא, אמאי קאמר מעקרא דלא נפק מנה (מצעירה) חולקא לקב"ה כהאי אתרא (בכירה) הלא רחבעם בן נעמן העמונית היה, וממנו יצאו כל שאר מלכי בית דוד. מאי בין האי להאי.

י"ט. שם, ק"כ, א': דהא כד אתא יעקב, מית הוה אברהם.

תמוה לכאורה. ויש לפרש כוונתו כשבא יעקב מחרן אל אביו, שכבר הוליד שבטי יה, ונעשה מרכבה שלמה לשם.
שם עמוד ב', כד"א כבש אחד בן שנתו, עיין בהגהותי בעז"ה.
כ'. פרשת חיי שרה, קכ"ה, א': ועל ידיה מתו בני עלמא מן יומא דגרים לון אדם, בר משה ואהרן ומרים.
לא דק, דהא מסיק בשרה נמי הכי, וא"ה, כ"ש אבהן דלא מתו על ידיה דההוא נחש, והיינו נמי רזא דקרית ארבע, רזא דאבהן, חג"ת ומלכות. אלא ע"כ לא דק, ואבות ממילא משמע, משרה.
כ"א. פרשת תולדות קמ"ב, ב': והא תנינן תפוח עקבו דאדם מכהה גלגל חמה.
הכי איתא בפרק חזקת בעובדא דר"ב. ומ"ש ר"א כאן ודאי הכי הוה בקדמיתא עד לא חב. זה אינו עולה בקנה בינה אחד עם מ"ש ר"ב שהוא ראהו בקברו כך.
כ"ב. פרשת ויצא קנ"ג, ב', בסופו: דהא בההיא שעתא לא הוה ליה בנין כו' עד קנ"ד, ב', (בראשו) הואיל באר בענין בנימין שלא הוליד עד שחזר ממצרים לארץ כנען.
לפי דרכו זה, צריך שיאמר שילדה אשת בנימן כל עשרת בניו שירדו עמו למצרים, בכרס אחד. ואפילו אם נאמר, שנולדו לו מעשר נשים, נגד המשמעות שארז"ל תאומות נולדו עם השבטים שנשאום, ולא נזכר שנשא אחד אשה אחרת כי אם יהודה ויוסף, מכל מקום איך היה זה אפשר בזמן מועט ששהה בחזרתו אל אביו, עד שירדו יעקב ובניו כולם למצרים, ונתעכבו בהליכה ובמצרים ובחזרה, גם מיד שבו למצרים, סתמו כפירושו שלא המתינו כלל, רק כדי צורך הכנה למסעם המוכרח בלבד, כי יעקב אבינו ע"ה היה בהול ללך לראות את יוסף, כמ"ש אלכה וארא‍נו וגו'. הרי על כרחך זמן קצר מאד יש בין עלית בנימן ממצרים, לירידתו שנית עם בניו, וצריך לומר שארע לו נס גדול ורב, יתר מאד מכל מה שכתוב בתורה ובנביאים וכתובים, בענין ברכת הבנים לצדיקים, והולדה למעלה מן הטבע.
ועם כל זה עדיין הוא סותר למה שמוזכר פשוט במדרש, השמות שקרא בנימן לבניו על שם יוסף אחיו, וששאל לו יוסף על אודותם, וזה היה בירידה ראשונה, ואיך אמר בעל ספר הזוהר דלא שמש בנימן ערסיה עד דאתא ליוסף.
כ"ג. שוב ראיתי גם בזה חתר בעל ספר יונת אלם (פרק נ"ה) ליישבו בשלשה דרכים, וכולהון לא הניין לי. ולא ירדתי לסוף דעתו איך נהלם לו לשון הזוהר. ומה שדקדק ממ"ש שם כיון דאתא ליוסף, וכך הוגה ע"פ דרך אמת. אבל באמת אין מנוס מזה לומר דפליג

מדרש הזוהר על מדרש רבה בדבר זה, וזה אינו כל כך זרות וקושי, דזימנין טובא אשכחן דפליגי מדרשים אהדדי, גם הנס הלז אינו בגדר הנמנעות.

כ"ד. אך זה שכתב עוד שם, מון דרחל אתעברת מבנימן, לא אתעכב תמן.

זה אי אפשר, לפי חשבון ששהה יעקב אבינו ע"ה בדרך שתי שנים, עד שנולד בנימן, כמ"ש בסדר עולם ומוסכם בתלמוד מאין חולק. והרי בכאן מאריך ספר הזוהר ימי עבורו של בנימן חוץ לטבע, מה שלא נמצא דוגמתו. גם בזו מצאתי לבל ספר יונת אלם שנדחק בו על פי ההכרח אשר לא יגונה, עם שאין לשון הספר סובלו.

כ"ה. שם, ק"ס, ב': עזרא דאמר זכרה לי אלהי לטובה.

לא מצינו כתוב זה לעזרא, כי אם לנחמיה. ומשום שספר נחמיה באמת לא נקרא על שמו (כלול הוא בדברי עזרא, כמ"ש רז"ל), אין זה מספיק להחליף שם האומר האמיתי שמביא גאולה לעולם .

כ"ו. בפרשת וישלח קע"ג, א': ואת כל טפם ואת כל בהמתם.

לא ידעתי פסוק זה, כמו שכתבתי בהגהותי יע"ש.

כ"ז. בפרשת וישב קפ"ג, ב': ר"ח ור"י הוו שכיחי קמי דר"ש, אמר ר"ח הא תנינן כל חלמא דלא אתפשרא כאגרתא דלא מתקריא.

זהו מאמרו של רב חסדא אמורא אתלמודין בבלאה.

וכן מה שכתב עוד שם אע"ג דנבואה לא שריא חכמי עדיפי מנביאי, הוא מימרא דאמימר. ולא יתכן לאמרו משמו, אם היה משנה בפי קדומי התנאים, אין דרכם של בעלי התלמוד בכך, שהם אומרים תמיד דבר בשם אומרו, אפילו ספקי דגברי גרסי, או מביא אחר דברי האמורא, תנא דמסייע ליה, ותניא נמי כוותיה. ומדלא אייתיה בעל הגמרא רק בשם אמורא סתמי, ודאי אינם דברי תנא.

כ"ח. שם, ק"צ עמוד א': מביא פסוק לשמרך מאשה זרה מחלקת לשון נכריה.

היא הרכבה משני פסוקים, ראשה ממשלי ז', ומסיים מנכריה אמריה החליקה. וסופה ממשלי ו', תחלתו לשמרך מאשת רע.

ובכאן לא יועיל מ"ש לעיל בענין שנוי שם, ותפירת קריא"ת שני מקראות, לעשות עמהם כתנות אור, להלביש דבר סתר, משא"כ בזה כי הוא עת לקרוע, ולא לתפור בגדי מלכות חושך ותוהו מי יתן ואדע פותר.

כ"ט. שם, קצ"ו, א': המחשבה שלא חשב.

פליגא אגמרא דידן. ובזהרי חמה כתב דפליג אמדרש אבכיר, ולא ידע דהכי איתא בתלמודין בשני מקומות .

שם. ר"ב, א': אהדר לביה ואמר לא יאית עבדית כו'.

בחלק איתא בנוסח אחר. ועיין הגהותי בס"ד.
ל'. פרשת ויגש, ר"ו, ב', בסופו: בשעתא דאתל ליליא ודאין דינא.
צ"ל דיני ממונות היה דן, והתחיל ביום וגמר בלילה. ולישנא סתמא לא משמע הכי.
ל"א. בריש פרשת ויחי, יותר מארבעה דפין הוא לשון זוהר מזויף, נראה ונרגש לכל מכיר לשונו, וכבר העירו על זה המגיהים הראשונים, שהוציאו ספר הזוהר לאור הדפוס.
ל"ב. שם, רי"ט, ב': אמר רבי יהודה לית חובא בעלמא דלא אית ליה תשובה בר מהאי ולית לך חייביא דלא תמן אפי שכינתא בר מהאי.
הרי אלו שני דברים קשים ומרים. האחד, ששולל תשובה על חטא, שלא נזכר בתורה בפירוש, רק ברמז, וכלל גדול בידינו אין לך דבר שעומד בפני התשובה. ותמה על עצמך, על שלשה ראשי עבירות שהן ביהרג ואל יעבור, וכן כל העבירות דכריתות ומיתות בית דין, ולא תשא את שם ה' אלוקך לשוא, שנזדעזע כל העולם כולו בשבילו, יש להן תשובה, ולזה החטא שלא בא בו אפילו לא תעשה גרידא מבואר לגמרי, אלא מכללא נשמע (לפיכך אינו אפילו בכלל הלוקין, אלא בכלל בעלי מכת מרדות של דבריהם ודאי איתיה מסתמא, העושה בזדון אחר התראה) לא תועיל ליה תשובה (בשגם מצינו מפורש היתר לאיסור זה, אף לא במקום סכנה, רק כדי למצוא תקנה לברר ספק, כמ"ש בחלון [בהערל] בס"ד). עם היות גם התלמוד החמיר מאד בעון מוצא שז"ל מ"מ מניעת תשובה לא שמענו חלילה, מי ישמע לו לדבר כזה (ולפ"ד הזוהר כאן, לא תהא תקנה לכת ש"ץ שר"י (הקוראים עצמן זוהרישטן), אפילו בשביל דבר זה בלבד הרי הם עדי אובד, ומרפה ידי בעלי תשובה), אפילו אם היה אפשר ח"ו שאמרה ה' יתברך עצמו, אין לקבל גוזמא זו, כמ"ש הראשונים ז"ל על דרך הלצה ראיה ומקובלת, כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה, חוץ מצא ממחיצתו, עיין עלית היראה.
והשני שמזכה כל הרשעים הגמורים בכלל לראות פני השכינה לפי דבריו, חוץ מזה הבלתי מוזהר בפירוש בתורה, יהא אבד סברו. הוא ודאי דבר שאין הדעת סובלו, קשה וזר כראשון, ומתנגד בירור גם לתלמודינו, שמניח ארבע כתות שאינן מקבלות פני שכינה, וזה אינו מהמנין, מכלל שהוא מקבל פני שכינה, ולדברי ספר הזוהר הללו, הענין בהפך, ד' כתות מקבלות פני שכינה, וזה לבדו אין לו תקנה, מי יאמין לשמועתו. גם יש סתירה בתקון י"ד.
לפיכך אני אומר בטח שאין לשום לב לגוזמות כאלו, שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם, יאמר ה', חזקו ואמצו בתשובה ואל ירפו ידיכם, לא אבדה תקותכם, ויש שכר לפעולתכם.

ל"ג. שם, ר"כ, א': אי זכי בתשובה שלימתא תליין ליה כו'.
עיין הגהותי על זה.
ל"ד. שם, רל"ט, א': עיין הגהותי.
ל"ה. שם, רמ"ד, א': שיהי דן נחש וגו', אימתי הוה דן נחש ביומי דירבעם, דכתיב ואת האחד נתן בדן.
דרוש זה כמו זר נחשב, וראוי להסירו מן הספר.
ל"ו. בחסרונות ספר הזוהר המוצגים בסיום חלק א':
ד', א': אוכל במזרח חצי אמה, בגין דעבד יהודה פלגו הצלה כו' ובדרום חצי אמה כו'.
מלת חצי בשניהם טעות בדבר משנה הוא (ריש פרק ג' דמדות). הנה יסד סוד ופשט על שקר ובנה על תוהו.
שם י"א, א', בראשו: בצלותא דילך כו' באיזהו מקומן בצו כו' (דווקא מ"מ י"ט).
ידוע שאמירת פרק איזהו מקומן עם פרשת קרבנות, רב עמרם גאון הוא תקן והסדיר את זאת, ואין מזה רמז בתלמוד, אף כי מרי מתניתן לא נודע מאומה שתקנו, רק לקרות בתורה בפרשיות קרבנות כל אחד בזמנו, כדאיתא שלהי מגלה, ולעסוק בהלכותיהם (על דרך הלמוד) בבתרא דמסכת תענית ומנחות, לא לומר פרק איזהו מקומן עמהם בכל יום לפני התפלה (שלא נסדר כל עיקר אלא לזכות ההמון שאינם עסוקים בהם, ואחרון הגאונים הנ"ל הוא שחדשם, עם היות רוב דברי הפרק אינם שייכים כלל לדבר יום ביומו, והאומר סדר עבודת היום תחת פרק איזהו מקומן ודאי משובח יותר), לפיכך אי אפשר שיהא ענין זה משנת רשב"י התנא.
{זוהר חלק ב'}
ל"ח. חלק ב'. פרשת ואלה שמות ה', א': חוזר ומביא הפסוק בשבוש כנזכר כבר לעיל .
ל"ט. מדף י"ד, מפסקא דרבי חייא רבה הוה אזיל כו' ואילך עס"ה הפרשה, שמונה דפים שלמים, אני אומר בטוח שכל זה אינו מהזוהר האמיתי, רק מלשונות מדרש הנעלם. מי שהוא בקי בלשון זוהר גמור, יודה לי על זאת בודאי, עם שלא הרגיש בזה זולתי עד עתה.
מ'. שם י"ט, ב' שורה א': דהא אמר ליה לאובא טמיא כו'.
לשון זה הוא דבר הגמרא דפרק הרואה, שאמרם רב קטינא (אמורא ידוע בזמן רב ושמואל) לאובא טמיא. מכאן נראה גם כן בברור, ששמות תנאים המוזכרים כאן אינם תנאים אמתיים, שאי אפשר שיאמרו דבר שארע (אחד) {אחר} זמן רב מאוחר לדורם, בימי אמוראים, בלשונו של האמורא הבבלי האחרון. אלא שמות מושאלים הם, העבודה אם לא נאמר שמא נשמות התנאים הם שנתגלו בדור אחרון למחבר ספר הזוהר, כמ"ש בריש ספר התקונין.

מ"א. וכן הוא הדבר שמביא שם בסמוך, אמר ריב"ל כו' .
מ"ב. פרשת וארא ל"ב, א': מה עבד קב"ה ארחיק לבני ישמעאל כו' ויהיב להו חולקא לתתא בארעא קדישא בגין ההוא גזירו דבהון.
הרי כי בימי בעל ספר הזוהר היתה אומת ישמעאל שולטת בארץ הקדושה, ודבר ידוע הוא ומפורסם שלא הגיעו הישמעאלים לממשלה כללית עד שנת שע"ד, לאלף החמישי (היו ממלכה שפלה שכירי הרומיים). מן אז והלאה (עיין מה שכתבתי בהגהות לספר צמח דוד, ובעץ אבות פרק ד') נשאו ראש ויפשטו בארצות המזרח ופרצו בארץ הקדושה והביאוה תחת ידיהם. ובסוף שנת ארבע מאות לאלף הנ"ל לכדו את ירושלים מיד הנוצרים, והיה זה באמצע ימי הגאונים, קודם זה לא היה לו אחוזה בארץ ישראל. נמצא על כל פנים יותר מת"ק שנה אחר רשב"י חובר ספר הזוהר. ואולי מאוחר עוד הרבה מזה. ואיך אפשר להסכים זה עם שמות האומרים אותם הדברים, והמה חביריו או תלמידיו של רשב"י, לפי המובן בלשונו של בעל ספר הזוהר, הלא זה כדבר אשר אין לו שחר.
מ"ג. בפרשת בא ל"ח, א': מאן פני האדון דא רשב"י.
לשון זה חרוף וגדוף הוא בודאי. ובזה איני נושא פנים למי שיהא, אפילו יהא רשב"י האמיתי (ח"ו לחשדו בכך, שיקבל עליו לעשותו אלוה, אדרבה היא הראיה שלא יצאו דברים הללו מפיו, אשר לא צוה ולא עלתה על לבו מעולם, אפילו אמרה גדול שבנביאים לא צייתנא ליה, ולא אקבל שום התנצלות בכזה), חלילה להעלות על הדעת שהם דברי חכמי תורתנו הקדושה הנאמנים לה', לתת כבודו יתברך לאחר, לא תהא כזאת בישראל. והמשתף שם שמים ודבר אחר כו' ח"ו.
והרי כאן פתח פתוח לפורצי גדרו של עולם, פרצה קוראה לגנב, גונב דעת העליונה, לקחת ממנו דוגמא לומר הותרה הרצועה, מי שלח פרא אדם חפשי לחלוק כבוד האלהות לבשר ודם, יותר מלשון זר ומר כזה. אבל האמת יורה דרכו שלשון זה צריך תקון, וצריך לומר כמו שהגהתי שם בספר הזוהר שלי, כי מלת את שבפסוק חסרה שם (ונשמטה מסופר המעתיק בשגיאה אגב שיטפיה, ודבר קל ומצוי הוא זה), וכן צריך להיות מאן את פני ה' כו'. ובתקון זה הקטן, חזר הלשון בלתי זר, אך קרוב הוא קצת, על דרך שנמצא לרז"ל שדרשו בכיוצא בה בפירוש את ה' אלוקך תירא לרבות תלמידי חכמים. ועם כל זה שאיני מרחקו, על פי הגהה זו, מכל מקום איני מקרבו בשתי ידים, ולא נתקררה דעתי עדיין בלשון זה, לבי מהסס בו. כי יראה הוא דבר אחר, שמצינו מצות יראה גם באב ואם, ובמקדש, שצוה הקב"ה בפירוש לירא מהם. אבל לכלול באת פני האדון, להראות את פני האדון, דא רשב"י, מיחזי חברותא כלפי שמיא, וכמין שתוף

ח"ו, ועכ"פ נותן מכשול לחסרי דעת. על כן אם היו זקנים מורי התורה אמתיים בדור מסכימים, הייתי אומר וגוזר להסירו מן הספר לגמרי. ואוי להם לבריות חברי בהמות תועות, רואות ואינן יודעות מה רואות, מדברות ואינן יודעות מה מדברות כשור גועות, עוסקים בספר הזוהר זורקים ארס חרוף וגדוף כלפי מעלה, אין מרגיש ואין חולה.

מ"ד. שם. ואור הנר יפה לבדיקה מבחוץ.

זה הלשון ואור הנר וכו' היה כתוב בגליון מן הצד, והוא תוספת מן הסופר המעתיק, ולכן כתב מלת מבחוץ בצדו, כדי לידע שאינו מלשון הספר, ושצריך לכתבו מבחוץ. והמדפיס לא הבין, והכניס הכל בפנים, תוך לשון הזוהר, ודוגמת זה בחלק ב' בתוספתא דאמור (צ"ו, א') כי לא ידע מהו. וכזה ארע במדרש רבה קהלת, עם הסופר ארקילאון.

מ"ה. שם י"ז, א: דכתיב בהר המוריה אשר בירושלים.

נראה כי הוא הכתב (דברי הימים ב ג׳:א׳) ויחל שלמה וגו' בירושלם בהר המוריה וגו'. ומשובש הוא בכאן, אולי משגה הוא מסופר מעתיק הספר.

מ"ו. בפרשת בשלח (מ"ט) {מ"ח}, ב', וזבולון כו' וים כנרת הוה בעדביה, ומהכא אשתכח חלזון לתכלתא, ונשנה דבר זה בפרשת תרומה קמ"ט, ב' בראשו, ותכלת כו' מההוא ימא דגינוסר, ומשולש בפרשת בהעלותך ק"נ, עמוד א' ומרובע פרשת (בשלח) {שלח} קע"ה, ב', מאי תכלת כו' מחד נונא דאזיל בים כנרת, ומחומש בחסרונות, השייכים לחלק א', ה', א', ובים הכנרת דאתי מתמן תכלא:

כל זה תמוה והפך המציאות, כי תחום גינוסר שהוא כנרת, עלה בחלקו של נפתלי במזרחה של ארץ ישראל, ותחום עכו על יד הים הגדול במערבה, הוא עלה לחלקו של זבולון, כמבואר במקרא, וכמו שכתבו חז"ל גם בפירוש בפרק יש נוחלין. ובענין צידת החלזון אמרו בפרק במה מדליקין (שבת כ"ו, א)' לכורמים וליוגבים, תני ר' יוסף יוגבים אלו ציידי חלזון מסולמא דצור עד חיפה, וכדבר הזה ממש כתבו גם סופרי אומות העולם כותבי ישובי המדינות והנמצא בהם לצורך העולם, וזכרו שלא נמצא במקום אחר הדג שצובעין בדמו תכלת, כי אם בין שני מקומות הללו. וידוע שצור וחיפה הן שתי עיירות היושבות על חוף הים הגדול של תורה (ונקרא ים האמצעי אצל סופרי החול) ויושבי צור וצידון היו צדין אותו ועושין בו סחורה ביחוד אחר שחרבה ארץ ישראל, הם שהיו מספיקין צבע תכלת לכל הארצות. וכן היה נצוד בחלקו של זבולון, שירכתו על צידון, ובזמן ישוב ארץ ישראל היה כל משא ומתן הלז וריוח הגדול שבו, לזבולון לבדו מיתר השבטים, כמ"ש רז"ל כולן צריכין לך על ידי חלזון, ושפוני תמוני חול, תני ר"י שפוני זה חלזון, וטמוני חול זו זכוכית לבנה, גם היא היתה בגבול הצידונים והצוריים, שהחול

הנמצא שם באותו מחוז בחוף ים הגדול, הוא מובחר לזכוכית הטובה ומשובחת, לא נמצא כמוהו בארץ. אבל שיהא חלזון מצוי בים כנרת, שהוא במזרח ארץ ישראל, ולצפון בתחום נפתלי, לא זה שמענו, ולא כיוצא בו שמענו, רצוני לומר מה שכתב הרב המיימוני בפרק ב' מהלכות ציצית, שהחלזון שצובעין בו תכלת מצוי בים המלח. גם זה אינו, כי ים המלח הוא במזרח ארץ ישראל לדרום, בין שבט יהודה ובין שבט ראובן, וזו פליאה נשגבה ורבה היא על אדם גדול חכם מובהק מדיני טבעי כר"מ ז"ל, שלא ידע זה. וזו קשה מן הראשונה, כי אמנם ים כנרת מגדל דגים, אבל ים המלח סתמי, הוא הסדומי, אינו מגדל שום בעל חי, אפילו הדגים הבאים אליו מהירדן עם משיכת הנהר מיד מתים בו מרוב מליחותו. כי כן נקרא בלע"ז מארא מארט"א, ר"ל הים המת. לכן שבוש גמור הוא זה לר"מ ז"ל, כמו שכתבתי שם על ספרו בס"ד. מכל מקום נראה שנשתרבב הטעות משם, והחליפו בעל ההוספות על הזוהר לדעתו, ולכונה טובה המיר אותה רע בטוב.

מ"ז. שם נ"ב, א': אר"י אשבחנא ברזא דא בתקיעותא דרב בבבל. גם זו עדות נאמנה, על החבור הקדוש הלז, שאינו של רשב"י התנא.

מ"ח. ס"ד, א': עיין הגהותי.

שם ס"ה. עיין הגהותי.

מ"ט. בפרשת יתרו ס"ח, ב': חמו חד חויא קם ר"ח למקטליה. אמר ליה ר"א שבוק ליה לא תקטליה. ואמר ליה דאיצטריך לון עלמא כו'.

זה דבר תמוה מאד, שהרי כל המזיקין נהרגין אפילו בשבת (ואותן חסידים המחמירים אין רוח חכמים נוחה מהם), ואמרו טוב שבנחשים רצוץ את מוחו. ואמרו חז"ל הנאמנים, אם נזדמנו לאדם נחשים ועקרבים והרגן, בידוע שנזדמנו לו להרגן. ואם מפני שהם שלוחי הדין ימלטו, הלא בטענה זו גם הרשע ממלט נפשו ממות, ברצחו נפש, כי גם רשע ליום רעה, רצועה לרדות הוא, ושבט אפו בכל מקום, ככתוב. ובאמת אם לא סוף הלשון הייתי אומר לדחוק ולפרש, שהיה ידוע לר' אלעזר שאותו נחש שליח מן השמים הוא לשוך ולהמית רשע, ובהכרח צריך לקיים שליחותו, לכן מנע הריגתו שלא להתנגד לגזירת עליון. ואף על פי שעדיין היה בו דוחק מבואר, שהעקר חסר מן הספר. אבל הטעם שאמר להניחו הוא כולל והוא דבר שאין לו שחר.

נ'. שם ע"ט, ב': באמירה, והיינו מסטרא דדינא כו'.

תמיהא, דהא אמירה רכה בכל מקום, והגדה קשה כגידים.

נ"א. שם, ומה דלא אמר אלהינו, משום דהא משה לא זכה למישל לארעא.

אף זו מן התימה. אטו משה מי לא אמר, ה' אלהינו דבר אלינו, וכהאי גוונא טובא במשנה תורה.

נ"ב. יתרו פ"ז, ב': עיין הגהותי.

נ"ג. שם, ובגין כך בעי בר נש לסדרא על פתוריה חד נהמא או יתיר.

הא דלא כהלכה. ועיין מור וקציעה אורח חיים סימן {ק"פ}.

נ"ד. (בפרשת משפטים) {שם} צ', ב': כמה דאת אמר ישעו אל ה'. זה מקרא מקוצר, כמו שהגהתי שם בס"ד. ואינו כל כך תימה כמו שכתבתי לעיל כמה פעמים.

נ"ה. (שם) {בפרשת משפטים}, ק"ב, ק"ג, ק"ד: האריך כמה דפין בגודל וחומר סכנה, לישא אשה אלמנה, אף על פי שאינו גוזר עליה שאסורה להנשא, מכל מקום לפי דבריו הארוכים, הא חמירא סכנתא מאיסורא, וטוב שתשב אלמנה כל ימיה אפילו ילדה, ולא תסתכן לנושאה, וכן המנהג בארץ טורקיא עתה, אחר שנתגלה ספר הזוהר. ובאמת זה נראה מתנגד ממש לתלמודנו בכמה מקומות, כי לא לבד שלא השמיענו כזאת, שיש סכנה בה רק בקטלנית בלבד, אבל אדרבה הקלו בכמה דברים בשבילה, והפקיעו קדושין כדי שלא תשב עגונה, וכן בכתובת אשה משום חינא, ובכתובת אלמנת כהנים משום דחזו דפרשי מנייהו, וגם במקרא בקללה הוא אומר והיו נשיכם אלמנות, ופירשו רז"ל שלא ימצאו עדים להתירן ותשארנה עגונות, וכזה רבות, רק במלך שנינו אין נושאין אלמנתו, ומלך נושא אלמנתו של מלך, וכן באשת תלמיד חכם כלי שנשתמש בו קודש לא ישתמש ביה חול, ורבי חזר אחר אלמנתו של רבי אלעזר ברבי שמעון, לקחתה לו לאשה, ועל דרך עצה טובה אמרו לא תבשל בקדרה שבשל בו חבירך, לפי שאין כל האצבעות שוות, וזה טעם נכון ועצה טובה הגונה, למאן דאפשר ליה למצוא בתולה הוגנת כחפצו, אך סכנה אפילו קלה לא שמענו, ואמנם גם לדברי ספר הזוהר שם משמע קצת שלאחר י"ב חודש אין בו סכנה כל כך, ועיין בהגהותי.

נ"ו. שם, ק"ז, א': וקרא אמר לא נמצא אתו דבר רק בדבר אוריה החתי.

תופס לשון כתוב ולא נמצא וגו'. והוא לא נמצא, רק חציו האחרון, ישנו במלכים (א' ט"ו).

שם ק"ח, ב': יכין רשע וצדיק ילבש.

הוא בכח לשון הכתוב, ולא בפועל. אכן כך הוא גם בתלמוד.

נ"ז. שם קי"א, ב': ובגין דא הני ברכי דרבנן בשלהי.

מימרא דרבא הוא זה ברכות (ו', א').

נ"ח. שם קי"ב, ב': מביא הפסוק ושבתי ואראה את כל העשוקים אשר נעשו וגו'.

צריך לומר נעשים, ושבוש זה כפול ומכופל כמה פעמים להלן.
נ"ט. שם מביא פסוק תרמוד במדבר בהרים.
זה לא נמצא כן בשום מקום, ונראה שהתכוין למה שכתב במלכים (א', ט') וצריך לומר תדמר במדבר בארץ.
ס'. שם קט"ו, ב': ודאי שבועה לא חלה אלא על דבר שיש בו ממש, נדר חל אפילו על דבר שאין בו ממש.
הדבר ממש בהפך, כמו ששנו חכמים סוף פרק א' דנדרים, חומר בשבועות, שהשבועות חלות על דבר שיש בו ממש ועל דבר שאין בו ממש, מה שאין כן בנדרים. מי לא ישתומם על זה, הלא אין ספק שתלמיד טועה כתב זה, חלילה להפך דברי אלוהים חיים, ולסתור תורה שלנו שיסדוה רשב"י (האמיתי, וחביריו הנאמנים, תלמידי רבי עקיבא, שקבלוה איש מפי איש עד משה מסיני, וסדרה רבנו הקדוש מחבר המשנה, שהיה תלמידו של רשב"י תנא דמתניתן דידן, שעליה אנו חיים, והממרה על פיה נדון כאפיקורס ח"ו), אבל ודאי המכשלה הזאת תחת ידי איזה מקובל אחרון ששלח יד בספר הזוהר, ולא היה בקי במשנה ובתלמוד, לא שמש כל צרכו, שרי ליה מריה, כי לא במרד ולא במעל עשה זאת, אלא כשגגה שיצאה מלפני השליט במגלת סתרים שבאה לידו, אף על פי שחשב למצוא דברי חפץ. ושנה בחטא זו, והמשיכו בחבלי הקבלה, והאריך בזה עוד בסוף העמוד, כפל ואמר נדרים על גבי שבועות עולים וחלים על דבר שאין בו ממש. דברים הללו אין בהם ממש, וכל שהוסיף לבאר הענין עפד"ה גם בדף הסמוך (קי"ו, א') דשבועה איהו בנינא דעלמא לא קיימא בלא יסוד, דבר שיש בו ממש, נדר כו' חל על דבר שאין בו ממש. הכל הבל ושבוש, אין שומעין לו, מפני שלא אמר כהלכה. וצריך להסירו מן הספר, להרים מכשול מדרך עמנו, ולהשמר מתקלה חלילה.
ס"א. שם קי"ח, ב': עיין בהגהותי.
ס"ב. בפרשת משפטים קכ"ב, א': אמר רבי חייא כל מאן דקריה לחבריה רשע נחתין לעלעוי.
נראה זר ומר, כאילו היה שונה מה שאמרו רז"ל (פרק קמא דקדושין ופרק איזהו נשך) הקורא לחברו רשע יורד עמו ללחייו, מלשון לחי שבמקרא, דמתורגם לועא. ועי"ן ראשונה נדמית טעות סופר לפי זה, כי אם כן צריך לומר ללעוי. או יהא מלשון יעלעו דם, שהוא גם כן מענין לחי לרד"ק, ואז אין צריך להגיה. או כוונתו לפרשו מלשון לחי שבתלמוד לענין הכשר מבוי, שענינו כמו דוכן וצלע, דמתרגם אונקלוס עלעא (אבל העיקר היותו מלשון לחיים וקיבה, וכן תמצא לו חבר בפרשת וארא (כ"ז, ב') על הפסוק

ונתתי חחים בלחייך, ובסטר עלעוי. וכן באדרא רבה בתקונא רביעאה בעלעוי הם לחיי הפנים, ונסמך על הפסוק לחייו כערוגת הבושם, היינו תקרובא דבוסמא, ויש לו גם חבר במקרא תלת עלעין בפומה, לדעת קצת הם מלתעות שהם בלחיים, ויש מפרשים צלעות). וכל זה רחוק, נלעג לשון אין בינה, והגרסא בשני המקומות הנ"ל בתלמוד, היא יורד לחייו, שפירושו ודאי כפירוש רש"י ותוספות על פי תשובת הגאונים, שפוסק לחיותו ומקפח פרנסתו. וכן הוא לשון חכמים עוד דוגמתו, באושא התקינו שיהא מתגלגל עם בנו עד י"ב שנים, מכאן ואילך יורד עמו לחייו.

ס"ג. שם קכ"ד, א': אתו שאילו לרב המנונא סבא.

תמיהא, כי לפי הנראה בספר הזוהר בכמה מקומות, הוא היה עם רשב"י בדור אחד, וכנראה אף רשב"י התנא לא היה בזמן הבית, שהרי בימי רבי יוחנן בן זכאי חרב הבית, ורבי אליעזר ורבי יהושע היו תלמידיו של רבי יוחנן בן זכאי, ורבי עקיבא תלמידם, הוא ששנה תורה שבעל פה לרשב"י וחבריו התנאים. אם כן, רחוק הוא שראה רשב"י הבית, ובזמן שהיו מקריבין כדאיתא הכא. אף כי רב המנונא סבא, שנזכר כמה פעמים בתלמוד עם תלמידי דרב, ובסוף פרק לולב (הגדול) {הגזול} אמר שמועה משם תלמיד תלמידו של רב (ועיין מה שכתבתי לקמן עוד, ובהגהותי לספר יוחסין), גם בזמן הבית לא נשתמשו עדיין בתואר רב כלל. והרי רבי יהודה בן בתירא מקומו היה בנציבין, במדינת אשור הקרובה לבבל, והיה נקרא בתואר רבי כתנא, ובימיו ארע כענין מעשה זה הנזכר כאן, כדאיתא ריש פסחים .

ס"ד. שם קכ"ה, א': משמע שרוצה לאסור גם בשר אחר גבינה, כמו שהבינו פוסקים אחרונים מביאי דבריו. ואם כן הוא, ודאי אין להשגיח בו, לפי שסותר לתלמוד ערוך פרק כל הבשר (חולין ק"ד, ב'). אמנם לדעתי אין הכרח להבנתם, והפריזו על המדה, לייחס לספר הזוהר מה שלא עלה על דעתו בזה, אך מה שכתב עוד שם עמוד ב': על תרנגולא וגבינה כו' מאן דשרי האי כמאן דשרי הא, וכתיב לא תאכל כל תועבה. זה נראה כאילו אוסר בשר עוף בחלב דבר תורה, וסותר דבריו הקודמים, שאמר ר"ש אסיר לך כו' אמרינן נזירא כו', שנראה כאילו אינו אלא סייג לדברי תורה. ועוד אי בכלל תועבה היא, ריה"ג מאי תהוי עליה, אע"ג דלית הלכתא כוותיה.

ס"ה. בפרשת תרומה קל"ב, ב': צריך עיון במ"ש תרגום לעולם ביחיד ולא בסגיאין (והאריך בסוד הענין, שתרגום צריך מעוט, ומורידין ולא מעלין), קדושת תרגום אסיר איהו בסגיאין, אלא ביחיד לעולם כו'. ותקשי ליה (מדידיה אדידיה ואכ"ע) קדושת קדיש שהיא קדושה לעילא מכל ברכתא לד"ה, והפליג בה בספר הזוהר ביחוד, ולא סגי לה

בבציר מעשרה, משום דדבר שבקדושה אינו נאמר בפחות מעשרה, כדילפינן מקרא, לכן גם קדושא דסדרא דעלמא עליה קאי, שפרת מילתא למימרה בעשרה, וכן עמא דבר. הן אמת שהזוהר עצמו מקשה לעצמו קושיא זו לעיל, דף קכ"ט, ב', אבל התירוץ אינו מובן, לפי מה שכתב כאן בטעם הדבר שאסור לאמרו ברבים. גם שם לא אמר אלא דיחיד יכיל לומר לה קדושה דסדרא אינון עלי תרגום, לא אסר כמ"ש כאן, אלא נתן הברירה, הי נינהו תרתי דסתרי ודאי, וסימנא כי האי דשנים מקרא ואחד תרגום, לאו מילתא, לית דאשגח ביה, והכי נמי במה שהחילט לומר פסוקי קדושה דסדרא בעשרה דווקא, לא נהוג עלמא כוותיה, שגם היחיד אומרה, והנח להם לישראל שבני נביאים הם.

ס"ו. שם ק"ו, עמוד א': והכא שרת עליהון רוח קודשא בקדמיתא בגין דאמר מזמור לדוד. זה הפך מדברי רז"ל וכבר שנה בו בחלק א' (ס"ז, א').

ס"ז. שם קמ"ז, א': דאברהם הא אוליד באנתו אחרא לתחש, כמה דאת אמר ואת תחש, ואלין אנון באמא דישמעאל כו' אמא דישמעאל אולידת לתחש.

פליאה דעת ממני, מה ענין אברהם וישמעאל עם תחש, שאינו בנו של אברהם, ולא אחי ישמעאל, לא נולד מאמו. כי הוא בן נחור מפלגשו ראומה. כוונת הספר בכאן פליאה נשגבה לא אוכל לה, האם נחור באברהם נתחלף לו, מה אומר ואדבר ולבי מר ונשבר, לראות כתוב בספר (קדוש יאמר לו) כדבר הזה אשר אין לו שחר, לזייף תורת אמנו ולתלות בוקי סריקי ברשב"י ח"ו, הלא חרפה היא לנו.

ס"ח. שם קמ"ח, א': אב) תלתא אינו דהוו נביאי מהימני ושמשו בכהונה כו' וחד מנייהו שמואל, ומקשי לנפשיה, ומסיק ושמואל בימי עלי שמש.

הוא דבר המתמיה, ומשמע דומיא דאינך כפשטא, חלילה להאמין זה, ואסור לשמוע ולקבל דברים כאלה, אשר לא שערום לאבותינו ורז"ל. מי לחש לו כזאת, ולהוציא לעז על אותו צדיק לוי שיבקש גם כהונה, דבר שנכשל בו זקנו, ח"ו להעלותה על הדעת, הנוגע בה לא ינקה אך לוקה בצרעת. אולי יש ללמד זכות מה על בעל ספר הזוהר בזה, שמא נתכוין למה שכתב בשמואל (א', ז') ויקם שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה כליל לה'. ואין בזה התנצלות מספקת (להשמיענו חדשות בקרב הארש, אשר לו נודעו עד עתה, לתת חלק לזר בכהונה, בלשון סתמי, כאילו יצא זה מן הכלל), כי בבמת יחיד הקריב, בשעת היתר במות שכל אחד מישראל עושה לו במה בראש גגו ומקריב עליה. הן אמת שהוא היה המקריב הראשון בנוב, אחר שחרבה שילה, שאין במה נתרת אלא על פי נביא. אך לא בשביל כך יקרא כהן, ולא יתכן לומר שזכה לשמש בכהונה כמשה

ואהרן, ואם כן, הלא יש להוסיף יהושע הקודם אליו וזר גמור היה, שהוא המקריב ראשון בגלגל, לפני שמואל שנים רבות.

ס"ט. קמ"ט, ב', בראשו: אר"י תכלת מההוא נונא דימא דגינוסר כו'. עיין לעיל פרשת בשלח מ"ח, ב'.

ע'. שם קנ"ב, א': שלח עמיה ר' יעקב בר אידי.

הוא היה בזמנו של ר"י ור"ל.

ע"א. שם קס"ז, ב', בסופו: ותלד את קין שריאת קוף לאולדא במעהא בחילא וסיעוא דאדם לבתר דהא קבילת זוהמא כו'. אזיל לשטתיה בחלק א' (ל"ז, ב'), עיין מה שכתבתי שם בס"ד.

ע"ב. שם קס"ט, ב': רב ספרא.

רחוק הוא שיהא בימי ר"ש התנא.

ע"ג. שם קע"ד, ב': רב הונא ורב יודא בר רב.

נראה שלא היו בזמן התנא רשב"י.

ע"ד. פרשת תצוה קפ"ג, ב': דביומא דשבועות כו', וע"ד דמקרבין חמץ כו' ומקרבין תרין נהמין אחרנין כו'.

משמע דס"ל שהיו מקריבין בשבועות לחם חמץ אחד, מלבד שתי הלחם שהם נהמין אחרנין דמצה, וחמץ אתוקד בינייהו בנורא דמדבחא. וזה דבר שלא נשמע, ולא נרמז בשום מקום בתורה, שבכתב ושבעל פה. ועד כאן לא פליגי ר"מ ור"י, אלא אי שאור בודה להם מתוכן, או מביאו ממקום אחר, ומחמצן בו וממלא את המדה, לא יותר. אבל לא היו שתי הלחם מצה, ולא לחם נוסף אחר של חמץ, רחמנא לצלן מהאי דעתא שבשתא. גם אין למזבח בהם כלום, והוא אומר לאתוקדא על מדבחא. ומלשונו נראה כאילו היו שם שלשה לחם, וכולם נשרפין על גבי המזבח. הרי כאן שקרים מרים, ומקרא מלא דבר הכתוב קדוש יהיה לה' לכהן, וכתוב כל שאור וגו' לא תקטירו, וכתוב כל המנחה לה' לא תאפה חמץ. ואפילו על חמץ שיירי מנחה לוקין משום לא תאפה חמץ חלקם. מי העמל בתורה ועוסק בה לשמה, יוכל לסבול את זאת, לעשות תורה פלסתר ח"ו, להוסיף ולגרוע או לבטל אות אחת. ונדמה כאילו היתה לבעל ספר הזוהר תורה אחרת. חלילה לא תהא כזאת בישראל עם קדוש להשגיח בדברים כאלה. ולא נודע מבטן מי יצאו. באמת נראים בעיני כדברי מינות. או אחד משובש עצום בדה מלבו דברי תורה אלה וכאלה קשות, ורעות המראה, והבליעם בקרב ספר הזוהר, להלביאם בד"ק להתנאה, ולא נודע כי באו אל קרבו, ומראיהם רע כאשר בתחלה.

ע"ה. פרשת כי תשא קפ"ט, ב': כוס דברכה כו' אצטריך למהוי זקוף שעורא דאיהו זרת זקיף מן פתורא.
בתלמוד ומגביהו טפח.
ע"ו. בפרשת פקודי רמ"ע, ב': דהא ביומי ניסן ריש תורא בדיקולא תנינן.
נראה שרמז למ"ש בפרק ערבי פסחים (פסחים קי"ב, ב) תנא משמיה דר"מ ריש תורא בדקולא סח לאגרא כו'. והרכיב אותו עם מה שכתב לפני זה, ואל תעמוד בפני השור כו' בשור שחור ביומי ניסן, ורוצה לפרשו על מזל שור, שמתחיל לעלות ולצמוח, אע"פ שניסן אין מזלו שור, אלא טלה. גם הרכבה זו אינה קולטת אף בנגלה, דריש תורא בדקולא, לכל השנה הוא אמור, ואינו קבור לשלפני פניו, דהא מאי דתני ר"א מפסיק בין שני הדברים. ודבריו של ר"א שמרחיקין משור כו'. בכל זמן ובכל שור ב"ח הם אמורים. ועלה מייתי הא דר"מ, דאיתיה נמי בסתמא בכל שור, בין שחור בין לבן ובכל עת. כי כשראשו נתון בדקולא, אז אינו עולה מן האגם, אלא אוכל מן הסל בדיר ובאבוס, ובכל זמני השנה (יותר מניסן, שאז רועה באגם) לא בניסן בלבד. ועיקר הענין שתפס ליסוד, הוא הבל, דהא מאי רבותיה דריש תורא בדקולא. אלא אדרבה כשראשו בתוך הסל לאכול, סלקא דעתא שאין צורך להשמר מהזקו. להכי קמ"ל סק לאגרא ושדי דרגא מתותך, ומה זה ענין לתקפו של שור בימי ניסן, האם בימי ניסן דוקא ריש תורא הוא בדקולא, הא ודאי מחזי כחוכא וטלולא, מה גם לבנות על יסוד כזה סוד עמוק או הגבה למעלה.
ע"ז. פרשת כי תשא קצ"ד, א': פסקא ומשה יקח את האוהל.
עיין לעיל (חלק א' צ"ב, ב') ובהגהותי.
ע"ח. שם: א"ת דלא"ת מניה, א"ה אמאי מית כו' וא"ת דאתעדי מניה, אמאי והא לא חטא דהא איהו עם משה הוה בשעתא דחבו ישראל.
זה נראה דבר זר ותמוה לכאורה, כי עם שכתוב ויקם משה ויהושע משרתו, הלא כתב בצדו ויעל משה, כמו בכל עליותיו, ויהושע לויה בלבד עשה לרבו עד הגבול שלחו, לא יותר, ואף אם נאמר ששהה שם יהושע ועמד במקום ההוא (אולי נטה לו אוהל גם כן שם) ושמר עת בוא רבו ושובו מן ההר, ללכת לקראתו, לקבל פניו גם ללותו עד המחנה, וכמו שיורה הפסוק וישמע יהושע וגו', מכל מקום ודאי לא עמד אתו בהר. והעגל נעשה בעוד משה בהר עודנו עומד לפני ה'. אך יש לפרש לשון הספר, דאיהו עם משה הוי בשעתא דחבו, אין כוונתו לומר בשעת עשיית העגל, כי אם בשעת עבודתו, אז כבר ירד משה מן ההר, ועל כל פנים גם בשעת עשייתו לא היה במחנה.
ע"ט. שם עמוד ב': ועל דא יהושע לא מית אלא בעיטא דנחש.

זה אינו נזכר בגמרא עם אותן שמתו בעטיו של נחש וכבר כ"ל ח"א נג.
פ'. פרשת ויקהל קצ"ו, ב': אר"ש האלקים רובא דעלמא.
שבועה זו קשה, לא שמענוה מפי רז"ל, אף אם הם ז"ל הזהירנו גם כן על דבר זה (פגש נא ועמו"ק י"ד (סימן שכ"ט)).
פ"א. שם ריוב:
עיין הגהותי.
פ"ב. פרשת פקודי רל"ה, ב' בשטה אחרונה: מה כתיב לעילא ויבאו כל החכמים וגו'. נראה כאילו מביא מקרא זה (שמות ל"ו) לקיים הנחתו, שהקדים שם ואמר תא חזי ביומא דאתקים משכנא דאקים ליה משה כמד"א דכתיב ויקם משה כו' דלא הוי יכיל למיקם עד דאוקים ליה איהו כו'. אוף הכי כל אינון אומנין כולהו אתו לאקמא משכנא ולא יכיל למיקם על ידייהו כו', ומייתי ליה קרא דויבאו כל החכמים הנ"ל. והוא אינו ענין לו, דההוא קרא בשעת עשייתו אתמר, שהיו העם מרבים להביא, ואין בו רמז שבאו להקימו.
פ"ג. שם רל"ו, ב': ולית ליה רשו כו'.
עיין הגהותי בס"ד.
פ"ה. שם רמ"ה, ב' בראשו: ובגין דכולא איהו ברזא דאדם, כל אחוריהם ביתה כתיב. תמיהא הא קרא גבי בקר כתיב (מלכים א' ז').
פ"ו. שם: אקרון נוהדקי דערלה.
לישנא דגמרא דידן (פכ"ש כה"ב).
פ"ז. שם רמ"ו, ב': כמה דאת אמר ורוח אחד להם.
זה הכתוב לא נודע לנו. ולפי המדומה, צריך לומר ורוח אחד לכל (קהלת ג':י"ט) אך לא ידעתי לו ענין לכאן. אבל יותר נראה לי, שנתחלף לו למעתיק הלשון בכתוב כי רוח החיה בהם (יחזקאל י':י"ז).
פ"ח. שם רנ"ח, א': בב"ר דהוה ביה שלמא תדיר.
עיין הגהותי.
פ"ט. שם ובגין דא כלהו ברייתי וכלהו תנאי וכולהו אמוראי קיימי בדוכתייהו.
גם הלום ראיתי מבואר הדבר, שהחבור הקדוש לז, חבור חברים מתוכם, חובר אחר שהיו אמוראים ידועים בעולם, כמו שהוכחתי והראתי בכמה מקומות ממנו בבירור שאין אחריו (ברור) {בירור}.
{זוהר חלק ג'}

צ'. בחלק ג' פרשת ויקרא ב', ב': אמר רב יוסי כו' וכתיב ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד וכתיב ויהי משה בהר כו' וכתיב ויקר"א משה, משמע דמשה בעזרא הוה בההוא זמנא דקרי ליה כו'. ואוהל מועד לא הוה בטורא דסיני כו' אמר ליה ההוא זמנא אשתלימו ארבעין יומין כו'.

והנה כל המאמר הלזה משובש מאד, כי ערבב שני ענינים נפרדים רחוקים זה מזה, ועוות עלינו המקראות. מה ענין ויקר"א משה, האמור בסוף פרשת משפטים אחר מתן תורה מיד (ולמ"ד בגמרא זה היה מעשה קודם מתן תורה), עם ויקרא האמור אחר הקמת המשכן, שזה היה עשרה חדשים אחר כך. ונראה שמטעם זה לא גרס לה בדרך אמת. הרי על כל פנים נראה לעין, כי השית עליו תוספות אחד מן המשובשים, והלבישם בסתרי קבלה, בלתי הולמים אותם חידושים.

צ"א. שם ואת הא דכתיב ואתה בן אדם שא קינה על בתולת ישראל.

אין זה כתוב בשם מקום, כמדומה שנתכוין למה שכתב ביחזקאל (רסי"ט) אך שם כתוב ואתה בן אדם שא קינה אל נשיאי ישראל. אבל נראה יותר שנתכוין בעל הספר להכתוב בעמוס (תחלת ס"ה), אולי נתחלף לסופר הלשון, וצריך לומר אשר אני נושא עליכם קינה בית ישראל.

צ"ב. שם ח', א': עיין הגהותי.

צ"ג. שם י' עמוד א': לתבל ארצו.

לא נודע לי מקומו של כתוב זה. ועיין מה שכתבתי שם בהגהותי.

צ"ד. שם: ובספרא דרה"ס פריש יתיר, דהא כל ישובא מתגלגלא בעגולא ככדור כו'. וע"ד אית בישובא כד נהיר לאילין, חשיך לאלין.

כל ענין זה הולך על דרך חכמי מחקר, לא על דרך רז"ל בתלמוד.

צ"ה. שם י"ו, א': דהא מכל אילני ארעא לית דמתעכב לאפרחא כמו תמר דסליק לשבעין שנין. זה סותר למה שכתבו רז"ל (פרק קמא דבכורות) חרוב זה משעת נטיעתו עד גמר פירותיו שבעים שנה. וכן הוא (בפרק ג' דתענית) בעובדא דחוני המעגל, ובמדרש רבה בזקן שנטעו לפני אדריינוס. והנה זה הפוך בשני דברים, שהספר אומר שאין אילן מכל האילנות מתעכב לפרוח ע' שנה אלא הדקל, והתלמוד אומר שהוא החרוב בלבד.

צ"ו. שם י"ט, א': עיין הגהותי.

צ"ז. שם כ"ג, א': דצחותא דאורייתא בליליא הוא יתיר מביממא.

בגמרא אשכחן אפכא, אמרי ליה לרב זירא מחדדן מחדדן שמעתך, אמר להו דיממא נינהו (עירובין ס"ה, א').

צ"ז. שם כ"ד, א':
עיין הגהותי.
צ"ט. פרשת צו רעיא מהימנא כ"ט, ב': מרה סומקא ירוקא אוכמא.
הנחות כאלה נראות לקוחות מיסודות הטבעיים והרופאים, לא נמצא מהם שמץ דבר בספר הזוהר (כמו שלא נמצא ממנו מאומה בתלמוד), אם לא מה שמובלע בתוכו מרעיא מהימנא, כמה פעמים ערבבו המעתיקים לשונות מספר זה בזה. או המוצא ספר הזוהר בראשונה, הוא ערבוביא זו, בלי הגיד לנו.
ק'. שם ל"ב, א': א"ת הא חמינא לעשו בשלוה במלכו בכריכן עלאין.
עיין הגהותי.
ק"א. שם ל"ד, א':
עיין הגהותי.
ק"ב. שם עמוד ב':
עיין הגהותי בס"ד.
ק"ג. פרשת שמיני מ' עמוד ב' (בסופו): כתיב הגו סיגים כו', הגו רשע לפני מלך ויכון בחסד כסאו.
לא כתוב שם כך, אלא ויכון בצדק כסאו. וכמדומה נתחלף לו בכתוב וסעד בחסד כסאו (משלי כ':כ"ח) ואי אפשר לתלותו בטעות סופר ומעתיק, כי עליו בנה יסוד סודו. וכן כפל עוד בשא"ח, ויכון בחסד כסאו. גם שני הפסוקים שמביאם, רצופים הם.
ק"ד. שם מ"ב, א': וכתיב לא תטמאו וגו'.
נראה שנתכוין להכתוב סוף פרשת קדושים, והזכירו בשינוים.
ק"ה. פרשת תזריע נ"א, א': אבל בגין דפלחת לי כו' אבל בעלמא דאתי לא.
הא דלא כסתם מתניתין. ועיין לחם שמים ריש פרק חלק.
ק"ו. פרשת אחרי נ"ו, א': עיין הגהותי.
ק"ז. שם נ"ז, ב': וכתיב ופנחס בן אלעזר כו'.
גם את זאת לא ידעתי, איה מקום מקרא זה. וכנראה נתכוין לפסוק בשופטים (כ'), ויש שם שינוי. ועיין עוד שם הגהותי.
ק"ח. שם ס"א: דשלמה עבד דנחת לחירם מההוא דרגא דהוה אמר מושב אלהים ישבתי, דתניא חירם מלך צור עבד גרמיה אלוה. בתר דשלמה אתא, עבד ליה בחכמתיה דנחית מההוא עיטא ואודי ליה לשלמה.
דברים הללו קשים לשמעם, והרי נביא עומד ומתנבא הדברים האלה אחר חורבן הבית.

ואם תאמר שמא אחר כך חזר לסורו, אם כן חטא בעבודת אלילים ושב, והאריך ימים לפי דברי ספר הזוהר יותר מארבע מאות שנים, וככלב שב על קיאו, כסיל שנה באולתו, בחטא הראשון עצמו בדברים הראשונים ממש. והנה לא שמענו עד כה, שעשה ככה את אלה. ואין רמז בכתוב לדבר זר כזה. גם אמרו חז"ל דפריש מעבודת אלילים מיית, דכתיב כל באיה וגו'.

ק"ט. שם מ"ב: עיין הגהותי.

ק"י. שם ע"ג, א': עיין הגהותי.

קי"א. שם ע"ה, ב' בסופו, וע"ו, ב' בראשו: ר' שמלאי.

רש"מ לא נמצא בכל הש"ס, רק אחד ואין שני לו, והוא רש"מ שהיה בימי ר' יוחנן האמורא, שבא ללמוד לפניו ספר יוחסין, ולא רצה ללמדו, ואמר ליה אין שונין ללודים ולא לנהרדעים. והוא היה שמעיה דר"י נשיאה. והכא משמע שהיה בזמנו של רשב"י, זה דבר תימא.

קי"ב. שם ע"ז, א': תאנא בתר דאסתלקו, קין והבל כו'.

לא הבינותי לשון זה. אם הוא לשון סלוק מן העולם, כמשמעו בכל מקום, זה דבר תמוה, כי לפי מדרש רבה חיה קין עד המבול (שנת תרנ"ו לאלף השני) ואדם הוליד את שת בשנת ק"ל לבריאה. ולפי דברי אגדה הידועה, למך הששי לצאציו הרגו. והיה זה אם כן, כמו ששים שנה לפני מות אדם, וחבור אדם לחוה והולידו לשת, בשנת ק"ל לחייו. ואיך שיהא, זהו דבר שאינו נראה, ולא נשמע באותו זמן, שהששה דורות של קין נולדו בק"ל שנה.

קי"ג. שם ע"ח, ב': דתניא אוזמנת בת שבע לדוד מיומא דאתברי עלמא, ומה עכבה ליה, דנטל ברתיה דשאול מלכא, וההוא יומא נטל לה אוריה ברחמי.

זהו דבר שאי אפשר לפי דברי רז"ל, כי בין מעשה לקיחת דוד למיכל, ובין מעשה דבת שבע, היו כשלשים שנה, והם אמרו שהיתה בת שבע כבת שבע שנים כשילדה בן לדוד.

קי"ד. בפרשת קדושים פ' עמוד א': דהא אורייתא אסהידת ביה ואמרת מי פתי יסור הנה חסר לב ואמרה לו כו'.

נוראות נפליתי על זאת, כנראה וי"ו יתרה קדייק, והא באשת כסילות הומיה כתיב (לא גבי אורייתא) אבל לעיל מניה, אצל חכמות בנתה ביתה, כתיב אמרה לו, בלי וי"ו. גם התחיל בחסר לב, בלי וי"ו (דהכי הוא דכתיב בקרא קמא, דכתיב ביה אמרה). אם כן מאי האי דקאמר תו, מהו ואמרה, אלא לאכללא כו'. משמע בהדיא שוי"ו העטף קדריש, דטפי ליה הכא, ואזיל בתר אפכא, דההוא ואמרה, לאו אורייתא אסהדת. ותו לא ידענא

מאי דקאמר, אמרה מבעי ליה כו'. וזו על כל פנים נראה לי שהיא הגהה ותוספת המעתיק חסר לב, שלא הבין כוונת הספר, כי מה ענין הכתוב אומר לאל סלעי לכאן, כי שם הוא זכר מדבר בעדו פועל בינוני, או מהאית"ן הה"א נוספת, מכאן הוא לשון נקבה פעל עבר, וההה"א סימן הנקבה. אבל דיוקא דספר כאן נראה דקשיא ליה רישא דפרשה לסופה אמרה ואמרה, מאי טעמא דשינויא, ובזה יש לדחוק וליישבו על פי דוחק, אך רחוק הוא.

קט"ו. שם פ"ג, א': ולית בה עונש כו'.

עיין לקמן {א.ה. עמודים} קנ"ב, קנ"ג, וק"ס), ובחתימת תורת הקנאות, ובשוט לסוס, וספר שמוש, ובשבירת לוחות האון (כ"ז א', ב').

קט"ז. פרשת אמור צ"ו, א': ואקריבו שעורים.

היינו מנחת העומר, שבאה מן השעורים. אבל הדבר מתמיה, שמביא זה הענין על הפסוק וביום הבכורים מנחה חדשה, והיא מנחת שתי הלחם של עצרת, הבאה מן החטים. וכן משמעות הלשון הנמשך מעבר לדף, עיין שם.

קי"ז. שם עמוד ב': תא חזי קמח שעורים האי עומר.

אף זה מן התימה, כי לא נזכר קמח שעורים אלא במנחת סוטה. ושל עומר באה גרש כרמל ככתוב, ושנוי בריש פרק ב' דסוטה.

קי"ח. שם: התם מנחת קנאות, הכא מנחה חדשה כו', ואורייתא אתייהיבת, וכד מטון בכורים לגבי כהנא הוה בעי ב"נ למימר ולפרשא מלין כו'. ועל דא מנחה חדשה אתקרי. עיין הגהותי שפרשתי תחלת הלשון, בדוחק עצום. אך מה שמערב הספר הבכורים עם מנחה חדשה, תמוה מאד, וכי מה ענין בכורים שקורין עליהם, עם שתי הלחם. ואין בכורים באים ביום טוב, אלא אחר עצרת מביאים אותם, ומה שייך לומר ועל דא מנחה חדשה אקרי. גם אין בכורים מנחה. וכמדומה דסמך אקרא דמנחה חדשה, דכתיב ביה בכורים, והרי כאן ערבובי דברים.

קי"ט. שם צ"ט, ב': עיין הגהותי.

ק"כ. שם ק"ב, א': אָמַר רִבִּי יִצְחָק קַפְּטָרָא חֲדָא קְשִׁירָא.

תמוה, עמ"ש בחי"ג יומא.

קכ"א. פרשת בהר ק"ח, א': תא חזי עבדין פטורין מעול מלכותא דלעילא כו'.

תרי תמיהי איכא הכא. חדא, מה ענין שנה שביעית דעבד אצל שמטה.

קכ"ב. ועוד דקאמר עבדין פטורין מעול מלכות שמים ומן המצות, מי לחשך לומר כן, כיון דכולא ענין בעבד עברי משתעי, חס להעלות על הדעת לפטור עבד עברי ממצות, וביחוד מקבלת עול מלכות שמים מי פטרו. ועם שמצינו קולא בעבד עברי, שחפשי הוא ממצות לא תעשה אחת (דלא תהיה (קדשה) {קדש} בבני ישראל, שכן רבו מוסר לו

שפחה כנענית), זולת זה לא שמענו הפרש בינו ובין כל אדם מישראל לענין חיוב מצות בכלל. והספר אומר בפירוש להלן, ואי מהאי עול פטורין, מכל שאר פטורין כו'. אוף הכא יצא לחפשי כו' בלא עול מלכות שמים. סוף דבר דעתי קצרה מהכיל ומהשכיל דבר זה. אך נראה שטעה בין עבד כנעני לעבד עברי.

קכ"ג. שם ק' עמוד א', ברעיא מהימנא: להקריב בימי העומר.

הלשון משובש, לפי שאין בהם קרבן, רק ביום הנפת העומר בלבד. והדר קאמר תו, להקריב קרבן העומר, הלא זה זר ותמוה.

קכ"ד. מה שכתב עוד שם בסמוך, להקריב קרבן מוסף בחג, מתמיה, דהא מוסף שבועות, הא נקטיה. גם לפי הסדר ודאי כוונתו על שמיני עצרת, ולא מצינו שמיני שיקרא חג עצרת, אלא שמיני חג עצרת נקרא ודאי (עיין מה שכתבתי במקומו). ותו קשיא אמאי שייר קרבנות טובא, דלא קביע להו זמן.

[(משובש - שני סדה?) וכן יש הוכחה גמורה לזה בכתוב, עיין אם לבינה]

קכ"ה. פרשת בחוקותי קי"ג, א': עיין הגהותי.

קכ"ו. פרשת נשא קכ"ד, א': ושחט אחרא ולא כהנא, דכהנא אסיר ליה בדינא כו'.

כזה לא שמענו מחז"ל, אלא שחיטה בזר כשרה, בדיעבד. איברא לכתחילה אפכא שמעינן, מההוא עובדא דשמואל דחזי דקמהדרי בתר כהן, ואמר להו דלא צריכים לאהדורי בתריה. מיהו כי איתיה, משמע כולי עלמא מודו דאיהו עדיף. ותו דטעות בדבר משנה נמי הוי, דבהדיא תנן בתמיד, פייס שני מי שוחט י"ג כהנים זוכים בו. ועיין לחם שמים ריש חולין וזבחים, ובמור וקציעה, ובכמה מקומות הארכתי בזו.

קכ"ז. שם עמוד ב': עיין הגהותי.

קכ"ח. שם קי"ז, א' בסופו: ואית מאן דאמר לית ליה חולקא בההוא עלמא.

דבר זה לא נראה ולא נמצא לחז"ל, אע"פ שיש לו סמך קצת, ממה שאמרו דאברהם אבינו לא מפיק מגיהנם הבא על הכותית. חלילה לומר כן על אותו צדיק נזיר אלהים מבטן. והכתיב והם לא ידעו כי מה' היא, וכבר אמרו רז"ל שגיירה.

קכ"ט. שם בא"ר קנ"ו, א': דכתיב להיות אזניך עקומות.

אינו בכתוב.

ק"ל. שם ק"ל, עמוד א': עיני ה' המה משוטטות.

אולי נתכוין להכתוב כי ה' עיניו משוטטות (דברי הימים ב ט"ז:ט'), אבל נראה שטעות סופר הוא וצריך לומר משוטטים.

קל"א. שם, קל"ב, א': אסהדנא עלי שמיא כו' דאנא חמי השתא מה דלא חמא בר נש מיומא דסליק.

אהה, מה אומר. היתכן להאמין זה כפשוטו, שלא זכו לכך לא יהושע ב"ן לא אלעזר הכהן, ולא פנחס בנו, ולא אחיה השילוני, ולא שמואל הנביא (שהושוה למשה ואהרן), ולא דוד המלך ע"ה משיח אלהי יעקב, ולא אליהו שעלה למרום ברכב אש וסוסי אש, ולא אלישע תלמידו, שהיה לו פי שנים ברוחו, ולא ישעיה הנביא שראה המרכבה בא"י, ולא יחזקאל שנפתחו לו השמים וראה מראות אלהים, ובכלל כל הנביאים הגדולים, שעל ידיהם נעשו נפלאות גדולות ונוראות בפומבי, ולא נעשה להם יקר וגדולה, שנעשה לאחרון שבתנאים, לפי המדומה (ולפי האומדנות העצומות הנזכרים לעיל איננו רשב"י התנא בס"ה), באמת נראית הפלגת גוזמא, ולא אוכל להכריח נפשי שתאמין שלא זכו אפילו גדולי ב"ש כזוגות והלל, שתלמידיו רבים היו ראוים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבנו ע"ה, ויונתן בן עוזיאל ורבי חנינא בן דוסא ורבי יוחנן בן זכאי ותלמידיו, ורבי עקיבא וחביריו הרוגי מלכות, לכל הכבוד שזכה רבי שמעון, אף אם הוא התנא, ושהיה לו צער מערה, מכל מקום רז"ל הפליגו בשבחם הרבה יותר ממנו.

קל"ב. שם קמ"ד, א' בסופו: דאתגלי על ידנא מה דלא אתגלי מיומא דקאים משה על טורא דסיני.

זו קשה כדלעיל, היאומן שלא הגיעו לידי מדה זו, לא יהושע תלמידו של משה רבנו ע"ה,וזקנים שעמו שקבלו ממשה, ולא אלעזר ולא פנחס ולא משמואל הרמתי, לא דוד ושלמה בונה הבית, וזכה לראות השראת שכינה וכבוד ה' מלא הבית, ולא אליהו ואלישע, וישעיהו ויחזקאל רואי המרכבה, אין צריך לומר נביאים אחרונים ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה לישנה, ולא הלל ותלמידיו ור"א הגדול ורבי עקיבא שאמרו עליו הנ"ל שנתגלה לו מה שלא נתגלה למשה רבנו ע"ה, מי המין לשמועתנו זו החדשה, שלא ידענו כל עיקר מי המביאה לנו.

קל"ג. שם ב', בסופו: לרשב"י חמוך.

בכאן יש סתירה, שמא רשב"י ובנו היו נשואי שתי בנותיו של רפב"י, ונעשה רשב"י גם הוא חתנו לעת זקנתו, לאחר שמתה אשתו ראשונה, לכן לא נזכר זה במ"א, אך ר"א היה חתנו הראשון, ונשא בתו של ר"פ בנעוריו, לכן התייחס אליו יותר. אך בגמרא דילן (סוף פרק במה מדליקין), איתא איפכא, ר"פ הוה חתניה דרשב"י. אולם להלן בפרשת בלק (ר', עמוד ב') איתא נמי דר"א היה נכדו של ר"פ. לפיכך גם בזו מבוכה גדולה היא בספר הזוהר.

קל"ד. שם קמ"ה, ב': תנינן כל כהן שא"ל בת זוגו אסור בעבודה.

בלתי מדוייק, שאין קפידא אלא בכהן גדול וביום כיפור בלבד.

קל"ה. שם קנ"ב, א': עיין הגהותי.
קל"ו. שם קנ"ד, ב': מסטרא דאריה פשיט קלא.
ר"ל תקיעה שהיא פשוטה. וזה תמוה מאד, שסותר לדברי הכתוב שבמסע המחנות היתה תרועה דווקא, גם בדגל ראשון.
קל"ז. שם קנ"ה, ב', בראשו: נזכרו גם שניהם רב ייבא ורב המנונא סבא, ותרווייהו תלמידי דרב הוו. ואי אפשר שיאמרו רשב"י ובנו תנאים דבר משם אמוראים.
קל"ח. פרשת שלח לך קנ"ט וק"ס: עיין הגהותי.
קל"ט. שם קס"א, א' בסופו ומע"ל.
עיין כוזרי מ"ג (מ"ב סימן כ"ו) תמצא כל הענין.
ק"מ. שם עמוד ב'. ולשכת הגזית אסחר לבית האולם.
לשון מגומגם ולא נשמע פתגם.
קמ"א. שם קס"ח, ב': דכל זמנא דגופא דהאי עלמא קיימא בקברא בקיומא לא אתלבש רוחא בלבושא דההוא עלמא.
קשיא ממה שאמרו רז"ל בשבעה צדיקים שלא שלטה בהם רמה ותולעה, ודור המדבר דמו כדמבמסי, וראב"י וזולתם, אי הכי גריעותא הוא לגבייהו. וי"ל.
{א.ה. במהדורת היעב"ץ, כאן נמצא אות קל"ח ולא נדפס שם כלום חוץ משתי נקודות, וממשיך באות קל"ט [שהוא קמ"ב לפנינו]}
קמ"ב. שם קע"ג, ב' בראשו: דא איהו חפצי בה אתתא דנתן בר דוד.
הנה נמצא בכתוב חפצי בה, שם אמו של מנשה מלך ישראל, ולפי דברי רז"ל היא היתה בת ישעיהו בן אמוץ הנביא, הא חדא דתמיהא. ותו דכתב עוד, אימא היא דמשיחא מנחם בר עמיאל, אינו מובן לי. שאם אמו אשת נתן בן דוד, מסתמא נתן הוא אביו של משיח, שאם לא כן, מה לו להודיענו שהיא אשת נתן. גם אין נראה שיהא המשיח בן אשה אלמנה שנולד מאישה האחרון, אף לא נודע יחוסו לפי זה, מאיזה שבט הוא עמיאל זה, הלא הוא כדברי הספר החתום. גם ירושלם תקרא חפצי בה (בדברי ישעיהו וקרא הנביא בתו בשמה שלאחר הגאולה העתידה כמו שקרא שם לבניו, על שם גאולה קרובה), מי יתן ונבין את זאת, איך שייך לומר אם המשיח היא אשת נתן בן דוד. ואיך יוסכם זה עם היותו בן עמיאל.
קמ"ג. שם קע"ה, ב': מחד נונא דאזיל בים כנרת.
עיין פרשת בשלח.
קמ"ד. פרשת חוקת קפ"ד, א': תרין אותו אנין שלימין באורייתא.
בספרינו הם חסרים על פי המסורת, סייג לתורה.

קמ"ה. שם ס"פ: הוא להפך, כמה דכתיב ויכו אותו וגו'. בנו כתיב חסר.
אנן מלא כתבינן ליה. והגהת דרך אמת, גם בכאן איננה אמת כמו שכתבתי בהגהותי.
איברא הא לא קשיא כולי האי, כמש"ל שם בס"ד.
קמ"ו. פרשת בלק קפ"ה, ב': כד קב"ה בפלוגתא בבני מתיבתא ואורי מאן מוכח הא פלניא דאוכח.
{רומז} למה שאמרו בריש פרק הפועלים בעובדא דרבה בר נחמני, ידוע שהוא מדור שלישי באמוראים.
קמ"ז. קפ"ח, ב': פתח ואמר והיה באכלכם כו'. קרא דא על עומר התנופה אתמר.
זה נראה לכאורה זר ותמוה מאד לפום ריהטא, כי מה ענין פרשת חלה עם העומר.
אבל באמת לא קשיא מידי ושפיר קאמר, דהכי אמר רבנן בהדיא (ראש השנה י"ג, א') דאקריבו עומר, והדר אכלו מעבור הארץ.
קמ"ח. שם קצ"ו, קצ"ז: עיין הגהותי.
קמ"ט. שם ר', עמוד א': רבי פנחס הוה אתי למחמי ברתיה אמיה דרבי אלעזר.
עיין לעיל (קמ"ד, ב').
ק"נ. שם ר"ב, א': עינו כתיב.
לא נמצא כך.
קנ"א. שם ר"ה, ב': אלא כמה וכמה הוו דמיתו במדברא, ולא על חובא דקורח כו', אלא קודם מתן תורה.
צריך עיון, כי כפי הנראה לכאורה, לא מת אחד מיוצאי מצרים עד אחר העגל, כי אז נאמר עליהם אני אמרתי אלהים אתם וגו' אכן כאדם תמותון. מכלל שקודם זה בטלו גזרת מיתה דאדם מהם. ואף אחר מעשה העגל לא לבד שלא חסרו מהמספר, אלא שנתרבו מאד, כמו שנראה במנין ראשון שעלה שלשת אלפים חמש וחמישים יתר על מספר יוצאי מצרים, בתוך חצי שנה או קצת יותר (עיין הגהותי לצמח דוד), ובמנין השני שבשנה השנית, היו שוים במספרם כראשון.
קנ"ב. שם ר"ו, א': עיין הגהותי.
קנ"ג. פרשת פנחס רט"ו, א': בר"ע {ברעיא מהימנא}, דעבדי חפו ראשם.
עיין הגהותי.
קנ"ד. שם רי"ו, ב': ואף הכי ר"א בן פדת דהות דחיקא ליה שעתא (הובא שנית בתקונים תכ"ט).
הוא אמורא תלמיד רו"ש מ"ה. והכי איתא בגמרא בפרקא דחסידי.

קנ"ה. שם רי"ח, ב': שאלנא ליה מאי האי דכל מומין דעלמא לא עובדין נענועא אלא ישראל.
הוא דבר הכוזרי (מ"ב, ס"פ), עיין מה שכתבתי בסולם בית אל בס"ד.
קנ"ו. שם רכ"ג, ב': דאיהו צפרא דחזא רבה בר בר חנה.
ידוע שהוא ב"א דרב, אמורא דתלמודא.
קנ"ז. שם רכ"ט, א': מט"ט אות בצבא.
עיין הגהותי.
קנ"ח. שם (ל"ג, א) {רל"ג, א'}: ס"פ מ"ב: אוביל ליה לתרמוד במדבר בהרים.
שנה בחטא זה, עיין לעיל {שמות קי"ב, ב'}.
קנ"ט. שם רל"ד, א': העשוקים שנעשו.
אף בהא סרכיה הוא דנקיט, עיין לעיל ().
ק"ס. שם רמ"ב, ב': בגלותא דישמעאל.
מזה נגלה גם כן האמת, שבעל ספר רעיא מהימנא היה אחר האמוראים, ועיין מה שכתבתי לעיל ().
קס"א. שם רמ"ג, א': פתח ואמר תנאין ואמוראין כו'.
ואם קרא גם לאמוראין, האי ודאי מאי דמסיק דכד הוה קרי לר' שמעון בכלל עמהון, צריך לומר אחת משתים, אם שרשב"י זה (וכן דבכל ספר הזוהר) אינו רשב"י התנא הידוע בתלמוד, אלא אמורא אחרון או אחד מדור הגאונים היה, שנקרא שמו ר' שמעון. או שמדבר עם נשמתו של רשב"י, כמו שהוא הענין בכינוי רעיא מהימנא (שאליו מיוחס החבור הלזה)שעל כרחנו ר"ל נשמתו של משה רבנו ע"ה, היא שהיתה מתגלה אליהם, ומדברת עמהם בחידושי תורה על דרך הסוד, לפי הודאת ההנחה, והוראת שם תור המעלה למחבר הדברים נתונים על ספר.
קס"ב. שם רמ"ד, ב': ורבנן דמתניתן ואמוראין.
חוזר להורות שחבורו מאוחר לאמוראין. ומכל מקום מאמרו זה, דכל תלמודא דלהון על רזא דאורייתא סדררו ליה, אלין אינון מלין דקשוט והניין לי. ומהם נקח לשבור שני רשעים, המדברים בצואר עתיק על התלמוד. ביחוד הכיתי על קדקדם של עוזבי תורה כץ ש"ץ שר"י הארורה אשר דברו סרה על התלמוד, אחר שתלו קלקלתם בספר הזוהר, והוא להם כרקב בעצמותם, הלא המה זייפו ספרם והעלו חרס בידם, כמו שהוכחתי חרפתם על פניהם בספר השמוש, הכיתי בנביאי הבע"ל בשבט אפי, הרגתים באמרי פי, כי לפי דברי עצמם גם בספר הזוהר נתנו דופי.

קס"ג. שם (ר"א, א') {רמ"ד, ב'}: לאו אורח ארעא לסתרא גאונים מלין (וכן מכנה אותם בתקון שבעין).
מזה ראיה ברורה ועצומה, על חבורי רעיא מהימנא ותקונין שנתחדשו בדור אחרון, בזמן שכבר נהגו להשתמש בתואר גאונים, שהיו זמן רב אחר התלמוד ואמוראים.
קס"ד. (שם עמוד ב') {רמ"ו, ב'}: נטל נוקמא מישמעאל.
וכן אמר בסמוך. גם זה מעיד אמתת זה שאמרנו כמה פעמים וכנזכר לעיל הרבה.
קס"ד. שם רמ"ז, ב': מוח הזכרון מוח המחשבה מוח הדבור.
מהטבעיים לוקחו כל אלה הלשונות כמפורסם.
קס"ה. שם רמ"ח, א' בסופו: עיין הגהותי.
קס"ו. שם רמ"ט, א': כה אמר ה' לרועים הפושעים בי.
יש כאן תוספת על לשון המקרא, גם שנה הלשון.
קס"ז. ובג"ד אמרו מ"מ דאינון גם כן מינין מנייהו.
לא כך אמרו בפא"ר, אלא כך אמרו, ג' דברים יש להם כמלאכי השרת וג' דברים כבני אדם.
קס"ח. שם: אתקרי יוסף שידא.
זה נמצא ריש פרק מש"ה, שהיה לומד אצל ר"פ ורבה שהיו אמוראים.
קס"ח. שם רנ"ד, א': ויימא הדרי בי.
לא מצינו זה הלשון אלא באמוראים.
קס"ט. שם רנ"ה, א': ובגין דא תקנו למימר כל נדרי.
הוא תקנת איזה גאונים אחרונים, בלתי מובהקים. כי אמנם אחרון הגאונים בזמן, וראשון במעלה, הוא רב האי גאון, מחה שלא לאמרו, כמבואר בטור אורח חיים (סימן תרי"ט).
ק"ע. שם רנ"ו, א': מאי בוז, יומא תנינא, ויומא שתיתאה, ויומא שביעאה, דבהון הוו מנסכין מים ויין.
תמוה, כי כל ימי החג שוין בנסוך היין והמים, רק באלה שלשת ימים בו"ז נרמז נסוך המים בתורה.
קע"א. שם רנ"ז, א' בסופו: דכתיב כי כל בשמים ובארץ ותרגם יונתן בן עוזיאל כו'.
ידוע מה שאמרו רז"ל ריש מגלה, שלא תרגם יונתן בן עוזיאל כתובים.
קע"ב. שם רנ"ח, ב': עיין הגהותי.
קע"ג. רס"ו, א': עיין הגהותי.
קע"ד. פרשת עקב רע"ב, ב': דאתמר עלייהו למזבחים ולמקטרים למלכת השמים ולמזלות אשר לא צויתי.

אינו בכתוב, וכבר רגיל על לשונו, עיין לעיל ().
קע"ה. רע"ג, ב': ויש אומרים חי מן החבית.
זה לקוח מדברי הפוסקים (עיין טור אורח חיים סימן קפ"ג).
קע"ו. שופטים רע"ה, א': ואולפו מ"מ מסהדותא דשעתי חמץ, לסהדותא דבדיקות דסהדי כו'.
הויות דאביי ורבא קחזינא הכא, היינו סוגיא דגמרא דהוו בה על מתניתן דאוכלין כל ארבע כו', דמתרצי לה אביי ורבא, ושקלו וטרו בה עם ההיא דאחד אומר בחמש כו'. גם תחלת הלשון מגומגם, דקאמר מסהדותא דשעתי דחמץ, מאי סהדותא שייך בשעתי דחמץ.
קע"ז. תצא רע"ו בשורה א': עני איהו תמן בסימן עירובין נדה יבמות.
בנה יסוד על הלצה בעלמא, שהיתה מצויה בפי עוסקי התלמוד בישיבה, שלא יכלו לירד לעמקן של שלש מסכתות הללו, החמורות מאד, מחמת רבוי החלוקות החדודות שבהן, הודו ולא בושו בעניות דעתם, וקוצר יד השגתם, שלא יכלו להשוות כל הסוגיות השונות והסתירות הנמצאות בהן, לתרצם וליישבם כדרך שעשו בשאר כל המסכתות, חוץ מאלה קשות ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם, ונתנו בהן סימן על דרך צחות, שלא יתפלא אדם, גם אם אמר החכם למצוא פשר דבר לא יוכל, שכבר צווחו בהן קמאי דקמאי, ולא אסקו בידייהו אלא כמאן דמסיק תעלא מבי כרבא ועניא דקרי אבבא, היאומן שדברים כאלה יצאו מפי תנא, אין צריך לומר משה רבנו ע"ה או משאר נשמות מעולם הנעלם.
קע"ח. ויהיב לה סידא באתרה.
עיין תורת הקנאות.
קע"ט. שם רע"ט, א': דכל אשה בת בעלה.
עיין הגהותי.
ק"פ. שם עמוד ב': סלע אתרא דאתקריאת קליפה משנה.
זה הלשון חיוב למחקו.
קפ"א. רפ"א, ב'. דא אמר בשלישי נתנה ודא אמר בשביעי.
פליאה דעת ממני, מאן הא דלא חש לקמחיה, מכדי ר"י ורבנן הוא דאפליגו בה, מר אמר בשביעי נתנה ומר אמר בששי, בשלישי מאן שמעת לה. ואי אשלישי דקרא קאי, מאן פליג דבשלישי לפרישה נתנה, ואיך יתכן לומר אחריו ודא בשביעי.
קפ"ב. שם רפ"ב, א': ומהכא קרו לב"כ אשנוגה.
עיין לעיל פרק ג' באורך.
קפ"ג. שם: דמטמא לבר נש מאוירו ומתוכו ומגבו ואפילו תוך תוכו.

לשון מושאל מכלי חרס (חולין כ"ה, א') דאין תוך תוכו טמא, והוא לשון מגומגם כאן, כי מדמה ע"ה למת ושרץ, דלא שייך בהו חלוקי גבו תוכו ואוירו, ואוירם באמת אינו טמא אלא במת המאהיל עליו, ולא בשרץ. אף לא תוך ולא תוך תוכו, וכל שכן טמא מת דלא שייכי ביה.

קפ"ד. שם רפ"ב, ב': באומאה עלך כו'.

לשון קשה הוא זה, עיין הגהותי.

קפ"ה. שם: מט"ט זכאה אנת וזכאין בנך.

זה תמוה מאד, כי ישראל הקשורים בתפילין אינם בניו של מט"ט. הלא הם בנים לה' אלהיכם ככתוב. וגדולים הם ממלאכים שלא נקראו בנים, אלא עבדים ומשרתים, ושומרי בניו הם. והימנותא הוא בידן דאפילו בפרוונקא לא קבלנוהו למט"ט.

קפ"ו. פרשת האזינו באדרא זוטא ר"צ עמוד א' באגדתא דרב ייבא סבא.

הרי גם באדרא זו נזכר רב ייבא סבא, כמו שנזכר באדרא רבה וכמה מקומות מספר הזוהר. ובלי ספק אינו אלא אמורא תלמידיה דרב, כנזכר לעיל וכן נזכר להלן (עמוד ב') גם רב המנונא סבא, שהם ודאי חברים היו, וכנזכר כמה פעמים.

{תקוני זוהר}

קפ"ז. בספר התיקונין א', א': והפוך רקיע ותשכח ליה עיקר.

על פי הדקדוק והאמת, אין יוד בתחילת עקר, כי הוא שם במשקל ככר מהדגושים, וכן הוא בכתוב ברם עקר שרשוהי. לכן יו"ד זו אין לה עקר כלל, רק הרגילוה כותבי ספרים תלמודיים להורות על ניקוד החיר"ק.

קפ"ח. ב', ב': יאקדונקי דאיהו חושבן סוכה.

אף זו מן התימה, כי בתיבת סכה בכתוב אין ו"ו, וגם היא מהדגושים. הא ודאי לאו רשב"י קאמר לה.

קפ"ט. עוד שם: ועל האי צפור רמזו רבנן בהגדה דבתרא דרבה בר בר חנה.

מי העור ולא יראה זאת, שאי אפשר שתצא זאת מפי רשב"י, מפי נשמתו איני יודע.

ק"צ. ד', ב': ואית כבוד נברא.

זהו לשון ספר מורה נבוכים, וכבר זכרתיו בסולם. והפכתי בזכותו של ר"מ ז"ל שכיון למה שכתוב בתיקונין, או אימא אפכא, מאן מפיס. כי לקדמונים בעלי הקבלה לא מצאנוהו.

קצ"א. ה', א': קמץ מימינא.

עיין הגהותי.

קצ"ב. ו', א': אשנוגה.

כבר נזכר לעיל.

קצ"ג. ז', א': ועוד קמץ אוקמוה מרי דקדוק דאיהו תנועה גדולה.
גם זה הלשון מעיד עדות ברורה שאין זה החבור של התנא רשב"י, כי ידוע שבעלי הדקדוק אחרונים (מאד), אין צריך לומר בערך התנאים, אלא גם באמוראים וגאונים אין זכר למו. אך המה קמו ונתחדשו אחר הגאונים, במערב עמד הראשון שהמציא חכמת הדקדוק, היא ר' יהודה חיוג מפאס.
קצ"ד. ז', ב': עיין הגהותי.
קצ"ה. ח', ב': ובגין דא אוקמוה מרי דתלמודא ירושלמי הוייות באמצע.
צריך עיון ובדיקה אם נמצא כן בירושלמי, ואיך אם כן לא הביאוהו הפוסקים שנתחבטו בכך, זה אומר בכה וזה אומר בכה, והמדברים מזה אמרוהו משם הגאונים בלבד, לא אחד בהם שתלה דבר זה בתלמוד. וכל מה שכתב בעל הספר להלן מתקוני התפילין, לקוח משמושא רבה.
קצ"ו. ט', א': ודא הוא רזא ארבע משמרות הויה לילה.
עושה רמז קלוש וחלוש, ממה שנאמר בגמרא ד' משמרות הוי הלילה, לקח ה' מן הלילה וצרפה למלת הוי, דרך צחות לאסמכתא בעלמא.
קצ"ז. ט"ז, א': מתמן ואילך קבעוה חובה.
בלשון זה אמרו הפוסקים האידנא קבעוה חובה, אבל לומר מיעקב ואילך כו' הוא דבר מתמיה. ועיין דרוש תפלת ישרים שלי בס"ד.
קצ"ח. תקון י', (אב) {כ"ה, ב'}: ואיהי כלילא מד' פרשיות דקריאת שמע, דאינון רמ"ח עם אל מלך נאמן. ובגין דלא עבדין הפסקה תקינו למהדר שלוחא דצבורא ה' אלוהיכם אמת. מי דנקיט בידיה חומרי דמנהגא ומזכי שטרא לבי תרי. מה נפשך, אי הפסקה הויא, למה נסביה לגמרי, ומאי טעמא דקמאי דאמרי אל מלך נאמן. ואי לאו הפסקה היא, כדסבירא ליה לקמאי, למאי נסיב מאי דתקינו בתראי. אלא ודאי בעל ספר התקונין מבתראי דבתראי הוה, ומסרי הפוסקים לקח מן הבא בידו, והיה נבוך להכריע בין הדעות (עיין טור אורח חיים סוף סימן א'), מכדי שקולים הם ויבואו שניהם. וכהנה רבות עמו. כן עשה בשני זוגי תפילין, וככה בברכות שתים דתפלין, דנקיט ספיקייהו דפוסקים, ואסמיך להו ברזא, הכי אורחיה בדוכתי טובא.
קצ"ט. תקון י"ג כ"ג, א': ודא איהו אגרא דכולה דוחקא.
נשתמש בכאן לשנות משמעות הלשון על דרך צחות, כי בתלמוד נאמר זה על ענין ערך הדרשה בישיבת האמוראים, שהיתה ידועה בשתי פרקים בשנה, נקראים כלה דאדר וכלה דאלול, ובעל הספר מהפכו אל ענין כלה דחתן.

ר'. כ"ה, א': ותרגם אונקלוס דאחיד כו'.
שבוש רגיל על לשונו.
ר"א. תקון ט"ו כ"ו, ב': ובגין דא אוקמוה מ"מ אוקירו לנשייכו כו'.
רבא הוא דאמרה לבני מחוזא.
ר"ב. תקון ל"ח ל"ב, א' בסופו: אר"א ואמאי אסור לאסתכלא בקשת.
תימה מה חסר לו מן המפורש בכתוב הוא מראה דמות וגו'.
ר"ג. שם ל"ד, א': ונחת ה' תתאה לגבי ו'.
צריך עיון.
ר"ד. שם ל"ה, א':
ויו"ד סליק לגבי ה' דיליה.
צריך עיון כי האי גונא.
ר"ה. תקון ט"ו ל"ט, ב': ודא איהו רזא מהכח אל הפועל.
לשון פלוסופי עמנו הוא זה.
ר"ו. תקון כ' מ"ח, א': איהו עירוב דילה כו', דאינו ע"ב רי"ו.
הוא דבר תמוה, כי אין במילת עירוב יו"ד, לפי משפט המלה, שהיא במשקל אבוס.
ר"ז. שם בסוף העמוד: ועליה אתמר בן חמישים לזקנה.
דבר זר ותמוה, כאילו לא ידע המשנה סוף פרק ה' דאבות. שמא כונתו על הלוים שנאמר בהם ומבן חמישים ישוב מצבא העבודה, לפי שאז התחלת הזקנה וירידת הכח, אך רחוק הוא לתפסו במאמר מוחלט.
ר"ח. שם עמוד ב': דאיהי מליאה, אלהים.
צריך עיון יו"ד מאי עבידתה.
ר"ט. שם: ושכינתא תתאה סוכה, כו' הם.
גם זו מן התימה, כי בכתוב אין במלת סוכה וי"ו, וכבר הרגיל כזה הרבה, ויש ליישב קצת על דרך שאמרו בסוכות יש אם למקרא.
ר"י. שם מ"ט, א': ובגין דא אסור (אסור) לצלאה למערב.
הנה מלבד שזה סותר למה שאמרו רז"ל שכינה במערב, עוד הוא הפך מה ששנו בר"פ ת"ה היה עומד במזרח, הופך פניו למערב. והוא תלמוד ערוך, והלכה פסוקה מאין חולק, ור"ש אמר לשמעיה לכל רוחתא אוקמן לבר ממזרח.
רי"א. נ"א, ב': והא אתמר בבכור דחמש נימין.
לא ידענא היכא אתמר.
רי"ב. תקון כ"א נ"ג, א': קם ר"ש כו', ורבא ריב ודאי בכלהו תנאים ואמוראים.

הרי גם כאן נגלה שר"ש הלזה, איננו רשב"י התנא, וכן יורה כל הלשון הנמשך מע"ל.
רי"ג. שם נ"ו, ב': וליחדא לון במהלך האמצעי.
זה לקח מה"ל ק"ה להר"מ, כי לא נמצא מזה רמז לרז"ל.
רי"ד. שם נ"ז, א': דעלייהו אתמר אסיפתן היא המתרת אותן.
הוא נלקח מגמרא ר"פ דחולין, דגים באסיפה בעלמא סגי להו.
רט"ו. שם נ"ט, א': ואית אילנא לתתא דענפוי כו' סם המות.
הוא סתירה גלויה למ"ש בס"ה, עיין הגהותי.
רט"ז. ס' עמוד א' בעמוד ימין: ולעולם כל קרבנין שחיטתן בצפון.
שבוש נגלה.
רי"ז. שם ס"א, עמוד ימין.
כל הענין לקוח מספרי הרופאים והטבעיים.
רי"ח. שם עמוד שמאלי.
כולו בנוי על דברי ספר המבוא לסוגיות התלמוד, וכמו שכתבתי לעיל בפרק ג' באורך.
רי"ט. שם עמוד ב', סוף התקון: איתנים בהפוך אתוון תנאים.
יש כאן ויתור יו"ד אחת.
ר"כ. תקון כ"ב, ס"ה, א': בהרת שחורה.
מי שמע כזאת בהרת עזה כשלג תקרא שחורה.
רכ"א. שם עמוד ב': בשמחה.
עיין הגהותי.
רכ"ב. תקון כ"ד ס"ח, א': אבל רב מאיר תוכו אכל קלפתו זרק.
אלה הם דברי אמורא רבה ב"ש פא"ד.
רכ"ג. תקון כ"ח ע"ג, ב': ושכינתא איהו יוד הא כו'.
צריך עיון שהוא נגד המפורסם בס"ה והמקובלים.
רכ"ד. תקון ל' ע"ו, ב': ולא יתיב לעלמא.
זה הלשון קשה הבנה.
רכ"ה. תקון ל"א ע"ח, ב': מליאה מלאיה.
אינו לפי הכתוב.
רכ"ו. עוד כזה בתקון ל"ג פ' עמוד א': אלהים דא מליאה בהפוך אתוון.
לא יתכן.
רכ"ז. תקון מ"ז פ"ו, ב': ותרגם אונקלוס דאחיד כו'.
כבר הורגל בשבוש זה כאשר זכרתי לעיל כמה פעמים בספר הלז.

רכ"ט. שם פ"ז, ב', שטה ה': בגין דאיהי סוס כו' עד היא איהי בת'.
שלש שטות הללו עשיתי להם מסגרת בספר תקונין שלי, בל ישמעו על פי, כי כל לשון זה משונה ומגונה וברי לי שאינו מדברי ספר התקונין העצמי (יהא מי שיהא), כי אם מסופר המעתיקו (כמו שבאו בו נוספות מזויפות לרוב, כאשר הראיתיך בעיניך אם אינן טרוטות), וראוי למחקו בודאי.
ר"ל. שם: וטהרו מסטרא דכהנא, וקדשו מסטרא דשמאלא.
הוא נגד הנודע משטת המקובלים.
רל"א. שם בסוף התקון: ובגלותא ל"ל אלא ארבעה.
ר' יוחנן הוא מרא דשמעתא דא בגמרא דפג"ש.
רל"ב. ר"ן {תקון נ'?} פ"ט, א': וכד איסתליק עד אין סוף, דאיהו א', מזונא דיליה לא בזכותא תליא מלתא ולא בחיי ולא בבני כו'.
דבר זר ומשונה הוא זה {משובש וע"פ אמת ליעקב נדצ"ל: כי הוא נראה} כגורס בגמרא מזוני לא בזכותא תליא מלתא, ולא בחיי, ולא בבני. מי שמע כזאת מי ראה כאלה קשות. אנן הכי גרסינן, בני חיי ומזוני לא בזכותא כו'.
רל"ג. תקון נ"ה צ"ב, א': בתר גליתי דסמיכי אהדדי.
הוא דבר ראב"י האמורא פא"ד.
רל"ד. תקון נ"ה צ"ד, ב': ולכל שליחותא ושליחותא דילהון אית רגעא ושעתא ידיעא כו'.
נראה כדעת המעוננים. וצריך חקירה אם נמצא בכתבי אר"י מענינים (אילו) {אלו}, ואנכי לא ראיתים עד כה.
רל"ה. תקון ס"וק', עמוד א': אמר עלה כה אמר ה' למקטרים כו'.
זה אינו מקרא בשום מקום, וכבר הותר שינוי זה גם בספר הזוהר כנזכר לעיל.
רל"ו. תקון ס"ט ק"א, ב': ולית אביו אלא קודשא בריך הוא.
נראה חרוף וגדוף רחמנא ליצלן. אולם בהגהותי תקנתיו.